STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04272

A PEKEL BRIEF

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ.

א פעקיל בריעף

(האשה מרת חנה)

HEBREW PUBLISHING COMPANY,
83-85-87 Canal Street, New York.
1909.

האשה מרת חנה.

(אַ פּעקיל בּריעף)

א) צוויי בריעף, וואָס חנה האָט בעקומען פון איהר ברודער מנחם מענדיל, אונ איין בריעף פון איהר שוואָגערין חוה גיטל.
בסך הכל דריי בריעף.

ערשטער בּריעף.

תחיים והשלום לאחותי הצנועה מרת חנה תחיה.

דיין בריעף האָב איך ערהאַלטען. וואָס קלערסטו, איך האָב גענוג טרערין פאַרגאָסען אונ אַ גאַנצע נאַכט געזיפצט אונ געקרעכצט; וואָס קומט מיר אָבער אַרויס, גאָטט אין הימעל איז מיין עדות, אַז איך בין דיר נישט אימשטאַנד צו העלפען. אונ וואָס דו שרייבסט וועגען דער ירושה, מוז איך דיר, ליעבע שוועסטער, זאָגען, אַז דאָס איז גאָר קיין וואָרטער נישט! נאָכ'ן יודישען דת האָסטו קיין שום טענה־ומענה אויף דער ירושה; פראָג דיין מאַנן, ער איז דאָך אַ יוד אַ למדן, וועט ער דיר אויך זאָגען דאָס אייגענע. אונ דו דאַרפסט גאָר נישט פרעגען דעם מאַנן, ער זאָלל דיר ערשט זאָגען; אַזא אשה כשרה ווי דו, עפענט אויף דאָס דייטש־חומש אונ זעהט, אַז צלפחד'ס טאָכטער האָבען בעקומען ירושה, נור ווייל עס זענגען קיין בנים־זכרים נישט געווען. אָבער, קוים זעננען דאָ בנים־זכרים, בעקוממען די טאָכטר קיין ירושה נישט. אונ קיין שטר חצי זכר האָסט דו נישט. אַיי, וואָס דו זאָגסט, אַז דער טאַטע, עליו־השלום, האָט דיר דען גאַנצען נדן נישט גע'סלוק'ט, איז אַ ודאי קיין טענה נישט. וואָרן, צוריק געשמיעסט, ווער קריגט דען גאַנצען נדן? מיר האָט מען, ווייסט דו, אויך אָבגעריססען, אונ איך האָב, חלילה, קיין טענה נישט צו קיינעם.— אונ, בכלל, איז דער שכל מחייב, אַז אויב דער טאַטע, עליו השלום, האָט נישט געהאַלטען זיין התחייבות, האָט דאָס צווייטע צד אויך אַזוי געטהון, אונ מען איז דערויף בעשטאַנען; די צדדים האָבען איינעם דעם צווייטען מוחל געווען, ווי ביי אונז יודען דער מנהג איז. אונ איך האָב נישט געוואָלט שטעללען אויף מיין דעה. אונ

איבער געשמיעסט די זאַך מיט אונזער רב און מיט די דיינים, און אַללע זאָגען פּה־אחד, אַז עס איז אַזוי.

און, בנוגע צו דער טענה, וואָס דו שרייבסט, אַז דו האָסט נור אַ האַלב יאָהר געגעסען קאָסט, נישט אַ גאַנץ יאָהר, — פון דעם ווייס איך שוין גאָר נישט! לא פקדני אבא — דער פון האָט מיר דער טאַטי, עליו השלום, נישט געזאָגט. און ווייסען ווייסט דו, אַז איך בין דאַמאָלס געווען אַ פּרוש, בין געזעסען ביי דער גאַנצער צייט ביי׳ם רבי׳ן, זאָלל לעבען, און געלערענט... און חוה גיטל מיינע דערצאָהלט, אַז עס איז אַזוי געוועזען: עס איז געוואָרען אַ שטיקעל מחלוקת צווישען אייך וועגען די מאַמע, עליה־השלום׳ס, שטאָט אין דער ווייבערישער שול, און איהר האָט אייך אַרומגעריסען ביי די קאָפּף, און דער טאַטע, עליו־השלום, האָט דערפון גרויס צער געהאַט און גרויס עגמת־נפש; און איינמאָל שבת־צונאַכט׳ס, האָסטו געחאַפּט דאָס פעקיל מיטן מאַנן און ביסט מיט׳ן אַוועק אין זיין שטאָטיל אַריין, — אויב אַזוי, ווער איז אייך שולדיג? אויף וועמען שרייסט דו? ווער האָט אייך געהייסען ענטלויפען? אַז מען דאַרף עססען קאָסט, עסט מען...

נור — איך מיין נישט, חס־ושלום, דיר אָנצוטהון עגמת־נפש. איך ווילל דיר נור אויסווייזען, ווי ווייט אומגערעכט דו ביסט; אָבער יאָ גערעכט, נישט גערעכט, מען דאַרף זיך פיהרען לפנים משורת־הדין, בפרט קעגען איין איינענע שוועסטער. נור וואָס העלפט עס; ווילל יאָ, ווילל נישט, אַז מען קאָנן נישט! דאַרפסט וויסען, שוועסטערלעבען, אַז דער פאָטער אונזערער, זכרונו־לברכה, האָט פאַר דער פטירה געמאַכט אַ צוָאה, ער האָט אַוועקגעגעבען דאָס גרויסע ש״ס דעם גרויסען בית־המדרש, דאָס קליינע ש״ס — דעם קליינעם בית־המדרש, די משניות׳ן מיט די עשרים־וארבע׳ס האָט ער געהייסען שיקקען אין שטיבעל אַריין, וואו ער, עליו־השלום, האָט געדאַווינט... קבורה געלד, נישט אויסגערעדט זאָלל עס זיין, האָט געקאָסט צוויי הונדערט גולדען, מיד ליד האָב איך אויך צוטהיילט אַ פונפציג גולדען, וואָס רייד איך, מעהר, אַ סך מעהר ווי פונפציג גולדען! דען טאַטען, עליו השלום׳ס, מלבושים האָב איך אויך צוטהיילט אָרימע לייט, חוץ דער זיידענע קאַפּאָטע, וואָס איך האָב, לויט צוָאה, איבער געלאָזט פאַר מיין משה׳לה, שיחיה, ער זאָלל אין איהר געהן, אין אַמזל׳דיגע שעה, צו דער חופה, במהרה בימינו, אמן. וואָס דען בלייבט בסך הכל?

עס בלייבט נישט מעהר, נור דאָס הייזעל. נו, קיין שרפ״ט איז עס נישט ווערט. דער דאַך איז, לא עליכם, אַ חולה־נופל; אויף אַ האָהר הענגט ער. דער וואָיט הייסט אַראָב נעהמען די אַלטע פייער מויער. און אין גאַנצען איז עס בחזקת סכנה.

נישט מעהר, שוועסטער לעבען, דו מיינסט, איך האָב פרנסה! אַז דער טאַטע, עליו־השלום, איז נפטר געוואָרען און איך בין אַראָב פון קאָסט, האָב איך פערדונגען

די דריי שטובען לינקס גרונם דעם סוחר, מען רופֿט איהם גרונם צאָפּ (דו מוזט איהם אַודאי געדענקען און דאָס ווייב זיינס — זלאַטע), מיט דעם געלד קוועהל איך מיך און בעצאָהל קוים פּאָדימנע און אַנדערע פּאָדאַטקעס, וואָס וואַקסען פֿון טאָג צו טאָג. שולדיג בין איך בסך הכל פֿאַר אַ יאָהר אַנדערט האַלבען מיט אַ שמיץ! דערווייל טהו איך מיר עצות, גיב אַ טרינק בראָנפֿען, — קום שנאָטער, קום מאָרגען, כנהוג, נור דער שטריק אויפֿן האַלז וואַקסט, און וואָס דער סוף דערפֿון וועט זיין, ווייסט איין רבונו של עולם.

איך בעוואָהן די דריי שטובען רעכטס אין איינעם מיטן איינפֿאָהר־הויז און מיט דער שענק; די צייט דערווייל איז זעהר שלעכט, די דאָרפֿער אַרום האָבען זיך פֿערשוואָרען, נישט צו טרינקען קיין בראָנפֿען. איז נאָך ווייניג, האָט דער פּריץ געאָפּענט אין די אַרומיגע דאָרפֿער שפּייז געוועלבליך מיט טהיי־הייזער, — וואָס זאָל איך דיר זאָגען? מען דאַרף רַחמים! מען קוקט זיך די אויגען אויס, איידער מען דערזעהט אַ פּויער!

און וואָס דו שרייבסט, אַז ווער עס קומט, זאָגט דיר, אַז איך האָב שאָן פּרנסה, — זֵיי וויססען, אַז מענשען האָבען נור גרויסע אויגען. איידער מען פֿערדיענט אַ דרייער, איז קריעת ים־סוף. דערווייל מוז מען ביילע־סאָשען חתונה מאַכען, און איך וועל גראָה און אַלט דעריבער. די הוצאות זעננען אין לשער, אויף חוב וויל מען נישט געבען, צו די מלבושים פֿעהלט נאָך אַ זיידען איבער־מלבוש, ואחרי כְּכלות־הכל, מוז חוה גיטל מיינע, באַלד נאָך דער חתונה פֿאָהרען צו׳ן אַ דאָקטאָר. אַז שמואל רופא הייסט שוין פֿאָהרען, פֿערשטעהסט דו שוין, ווי עס האַלט, רחמנא ליצלן... איך האָב געפֿרעגט דען רבין, זאָל לעבען, הייסט ער, זאָל לעבען, אויך פֿאָהרען קיין וואַרשא. און דער הוס׳ ווערט שטאַרקער פֿון טאָג צו טאָג, — גלייך מען וואָלט האַלץ געהאַקט!

און דאָס, וואָס דו ווילסט מיך איבערשרעקען, אַז אויב איך וועל דיר נישט באַלד אָנטפֿערן ווי עס געהאָר צו זיין, וועסטו שרייבען צו אונזער קרובה אין לובלין, און זי וועט געהן צו׳ן איהר אַדוואָקאַט, מען זאָל כּ׳ךְ איבערגעבען אין גויעשע האָנד אַריין, — זיי וויסען, שוועסטער לעב, אַז דערפֿאַר האָב איך גאָר קיין פּחד נישט! ערשטענס, פֿערשטעה איך, אַז עס איז גלאַט גערעדט, אַז אַזא כָּשר׳ע צנועה, ווי מיין שוועסטער איז, ווייסט, וואָס אַ בית־דין איז, און וואָס אַ סאָנד, להבדיל, איז... אַזא שטות וועסט דו נישט טהון. אַ יודישע טאָכטער טהוט נישט אַזוי! און, דו זאָלסט אפילו וואָללען, האָסט דו דאָך אַ מאַנן צו הונדערט און צוואַנציג יאָהר, און ער וועט אַזאַ׳ן עַוְלה נישט דערלאָזען! ער וואָלט זיך שוין נישט געטאָרט ווייזען ביים רבי׳ן זיינעם, אפילו נישט אין שטיביל אַריין קוממען!

אויסער דעם, ראָטה איך דיר, זאָלסט, חס ושלום, נישט אַרויסוואַרפֿען קיין

נעלד אויף אַדוואָקאַטען; איין עס לא היה זעננען זיי די אַדוואָקאַטען, נור גיב אונ גיב אונ האָרסט דו אויף צו געבען, ווייסט ער שוין נישט, ווער דו ביסט.

אונ דערמאַנגען מוז איך דיר נאָך די טאָמאַשאָווער מעשה, וואָס דער טאַטע, עליו־השלום, פֿלעגט פֿערצאָהלען. אָפשר האָסט דו זי פֿערגעססען, וועלל איך דיר נאָך אַ מאָל פֿערצאָהלען. אַ מאָל איז דאָרט נפטר געוואָרען אַ בעל־הבית; איז די טאָכטער זיינע, אַ גרושה, געלאָפֿפֿען צו'ם אַסעססאָר, ער זאָלל איהר אויסטהיילען אַ חלק ירושה, ווי עס איז בדיניהם. דערווייל, אזוי ווי זי איז געשטאַנגען אונ גע־רעדט מיטן אַסעססאָר, איז ביי'ן איהר אין שטוב אַראָבגעפֿאַללען אַ קויל פֿון קוימען... אין דער רגע האָט זיך אונטערגעצונדען די שטוב, אונ עס איז איהר, נישט פֿאַר אונז געדאַכט, נישט פֿאַר קיין שום יוד געדאַכט, אַ קינד פֿערברענט געוואָרען!

אונ איך ראָטה דיר, שוועסטער חנה, זאָלסט זעהען חרטה האָבען אונ תשובה טהון אויף דעם, וואָס דו האָסט געשריבען. אין אדם נוקף אצבעו, דאָס הייסט, ווי מענשען זאָגען — צרות נעהמען דען שכל צו, נור אַ קטרוג קאָנן, חס־ושלום, זיין דערפֿון, אונ דו דאַרפֿסט עפּיס אויף זיך נעהמען, האָטש אַ תענית איבער אַ טאָג!

איך פֿון מיין צד בין דיר מוחל מיט'ן גאַנצען האַרץ. אונ, אַז דו וועסט קומ־מען, אם ירצה השם, אויף מיין טאָכטערס חתונה, וועט אַלץ ווערען אויסגעהיילט, וועסט דו זיך מיט אונז משמח זיין אין אַ מזלדיגע שעה. נור זעה, למען השם, נישט צו דערמאַנגען פֿון פּראָצעססען, חס־ושלום! —

אונ דער עיקר פֿערדריסט מיך אויף בעלך, נר"ו, המופלג, וואָס שרייבט גאָר נישט פֿון זיין געזונד. אויב ער איז אויף מיר אין כעס, זינדיגט ער, אונ ער דאַרף דאָך ווייסען, אַז כל הכועס וכו'. חוץ דעם, האָט זיך אַרוים געלאָזט אַ קול אין אונזער שטאָדטעל, אַז ימים נוראים איז ער נישט געוועזען ביים רבין אונ האָט געדאַווענט גאָר אין בית־המדרש. נאָך זאָגט מען, אַז ער וויל אַוועק לעגען דאָס לערנען אונ זיך צו עפּיס צושלאָגען. אַ נהגה מיגיע כפּו, זאָגט ער, וויל ער זיין. וואָס פֿאַר אַ צער איך האָב דערפֿון, קאָנסט דו משער זיין. וואָרען „תורה מה תהיה עליה"? ווער וועט זיצען אונ לערנען, אַז נישט אַזוינע טהיירע קאָפּף ווי ער?!

ער דאַרף ווייסען, אַז דער טאַטע, עליו־השלום, האָט זיך מיט'ן משדך גע־וועזען נישט אויף דעם תנאי! אונ בפרט היינטיגע צייטען, ווענן די אומות־העולם נעהמען זיך צום מסחר אונ די עסקים פֿאַללען פֿון טאָג צו טאָג, איז אַ ודאי אַ ישר, נישט זאָללען האַנדלען, אונ די מאַנגער זאָללען טאַקי יושב ועוסק בתורה זיין, אונ דער רבונו של עולם וועט זיך אָפשר טאַקי מרחם זיין... זאָלל ער זיך בעססער אַרויסנעהמען אַ כתב־רבנות, זאָלל ער ווערען שוחט, מלמד, — וואָס ער וויל, נור נישט קיין סוחר, חס־ושלום... איך זאָלל נור ווייסען, אַז ער וועט מיר נישט

אָבערדען מיין קינד פֿון מיין רבין, וואָלט איך איהם מיין משה׳לען געשיקט אויף לערנען מיט קאָסט!

זעה, אז דיין מאַנן זאָלל אַוועקלעגען די נאַרישקייטען, דו מאַך דיר אַ געוועל־בעל, אַ שטעלל... אונ זכות אָבות, הן פֿון דיין צד, הן פֿון בעלך נר״ו׳ס צד, וועט אייך בודאי ביישטעהן.

אונ פֿעריאָג, ראָטה איך דיר, די מרה־שחורה, מיט וועלכער דיין בריעף איז אויסגעוויקט, אז עס שנייט ביים האַרץ. אַ בשר־ודם אָהן בטחון, איז אָרגער ווי אַ בהמה, רחמנא ליצלן. ער דרעהט זיך אַרום אויף דער וועלט, ווי אַ יתום אָהן אַ טאַטען, אַ גאָטט, ברוך הוא, אין הימעל האָבען מיר; פֿערלאָזען פֿערלאָזט ער נישט.

אז דער מענש פֿאַלט אַריין אין מרה־שחורה, איז אַ סימן, אז ער האָט, חס ושלום, קיין אמונה, קיין בטחון נישט. אונ דאָס איז נישט וויט פֿון אָרגערע זאַכען, רחמנא ליצלן! וואָס איך ווילל אפילו איבער מיין מויל נישט ברענגען!

גם שרייב מיר, אחותי חנה, ווי עס שטעהט ביי׳ן אייך מיט אַרבים? אונזערע צוויי גרויסע סוחרים, דו געדענקסט דאָך זיי, דער לאָמער יוחנן אונ יונה סגי־נהור, האָבען אויפֿגעהויבען דען מקח, אונ דער פּריץ אונזערער האָט נישט אויף זריעה... אָפשר וועט זיך, אם ירצה השם, מאַכען אַ שטיקל עסק... עס איז אָפשר מן השמים, איך זאָלל האָבען צו שטייער צו חתונה־הוצאות. דיין טובה פֿערלאַנג איך, חס־ושלום, נישט אומזיסט; זאָלל זיך נור עפּיס מאַכען, שיק איך אייך אויף הוצאות, זאָלסט קוממען עם בעלך המופלג, שיחיה, אויף סאָשע־ביילא, שתחיה׳ס, חתונה, איך ווילל נאָך פֿאַר דיר אַ מתּנה געבען — דרשה געשאַנק מצד הכלה!

חוה גיטל, שתחיה, גריסט דיך גאַר פֿריינדליך. אליין שרייבט זי נישט, וויילל עס איז היינט ביי אונז יריד; זענען געקוממען צוויי סוחרים פֿון די זאַמושציער אַבל׳ער אונ ווילען דוקא געפֿילטע פֿיש. די כלה, שתחיה, איז געגאַנגען צום שניידער אָנמאָסטען אַ מלבוש, אונ מיך האָט מען דאָ אליין איבערגעלאָזט פֿאַר אַ שומר ביי׳ם קימען.

אונ זעה, למען השם, אחותי חנה, נישט צו צולאָזען זיך צום האַרץ, אַוועקצו־טרייבען די מרה־שחורה אונ לעבען מיט בטחון. ווער עס שפּייזט אַ וואָרמיל אויף דער ערד אונ אַ פֿייגעלע אין נאַסט, וועט דיך אויך נישט פֿערלאָזען.

גריס בעלך, וכו׳

פֿון מיר אחיך —

מנחם מענדיל.

צווייטער בריעף.

החיים והשלום לאחותי מרת חנה תחית.

איך האָב דיין צווייטען בריעף דערהאַלטען. ער איז געווען דורכגעווייקט פון טרערין, אונ פולל זלזולים געגען מיר, זוגתי חוה גיטל, שתחיה, אונ אפילו בתי הכלה, ביילא־סאָשע, שתחיה, אונ איך האָב דערפון פיעל שפיכות־דמים געהאַט, וואָרען פאַר וואָס? אחותי חנה, דו זאָגסט, אַז איך בין, חס־ושלום, אַ גזלן, אַז איך האָב דיך געטראָפען, חס ושלום, אין וואַלד, אונ איך האָב דיך גע'הרג'עט. חס־ושלום; אַז דורך מיר אונ זוגתי חוה גיטל, שתחיה, ביזט דו פערוואָגעלט געוואָרען פון דער היים, אַז מיין טאָכטער ביילא סאָשע איז, ביי דיר אין די אויגען, אַ חצופה, ווייל זי מאַכט זיך זיידענע מלבושים... מה אומר ומה אדבר, אַז איך מוז הערען אונ שווייגען, ווייל איך וויים, אַז דיר איז אַזוי שלעכט... אַז נישט דו רעדסט, נור דיין שווער געמיהט רעדט...

די זאַך איז אָבער נישט אַזוי. איך בין, חס־ושלום, קיין רוצח נישט! אונ זאָלל קומען איינער פון גאַס, אונ זאָגען, אַז די קאַפּאָטע, וואָס איך טראָג אויפ'ן לייב, איז זיינע, אונ ער וויל האָבען אַ דין־תורה, רעד איך מיט איהם נישט דאָס אַנדערע וואָרט, אונ געה מיט'ן צום רב. אונ, אָם ירצה השם, אַז דו וועסט קוממען אויף ביילא־סאָשע'ס חתונה, האָב איך מיט דיר אַ דין־תורה, בפירוש אַ דין־תורה, פון קיין פשר האַלט איך נישט!

אונ זעה אַליין! בנוגע צו די קאָסט, וואָס דו האָסט נישט דערעססען, ביסט דו דאָך אַליין מודה אין דיין בריעף, אַז די סבה איז געוועזען אַ מחלוקת צווישען דיר אונ זוגתי, תחיה. ווער עס האָט אָנגעהויבען איז נישט מיין זאַך, איך זעה נור, אַז בעלך איז, קיין עין הרע, אַ גרויסער גולם, שהלך אחרי אשתו... איהר זענט, זאָגט מען, אין אַ מוצאי־שבת אַנטלאָפען, לייטען־גלאָכטער אָנגעמאַכט. דער טאַטע, עליו־השלום, האָט געהאַט דערפון גרויס שבירת־הלב אונ קצור־ימים, (אַזוי האָט ער בפירוש געזאָגט; שכנים האָבען געהאָרט!) אונ דו לענסט אַלץ אָרויף אויף חוה גיטל תחיה! מאַכסט איהר גלאַט אַ בלבול!

נור! מאי דהוה הוה — דער טאַטע עליו־השלום איז שוין אויפ'ן עולם־אמת! אוים קאָסט, אוים טענות! שריי חי־וקים געגען גאָטט, ברוך הוא!

אונ זיי וויססען, אַז בתי הכלה ביילא־סאָשע, איז גאָר, חלילה, קיין חצופה נישט! זי איז נעביך גאָר נישט שולדיג! צו די זיידענע מלבושים נייט מיך דער מחותן, דער תקיף. איינמאָל האָט זי אפילו געוויינט, אַז זי שטעלט אונז בדלות. וואָס

זאָלל מען אָבער טהון, אַז אין די תּנאָים שטעהט בפירוש „בגדי מֶשי וסאַמעט", און ער טרעט נישט אָב פֿון די תּנאָים. אַז נישט, זאָגט ער, איז אויס, צערייסט ער די תּנאָים! און מעהר פֿעהלט מיר נישט, נור בּתּי, תּחיה, זאָלל, חס־ושלום, פֿערזיצען!

און זיי וויססען, אַז דער נדן איז אויך נאָך נישט גע׳סלוק׳ט אין גאַנצען במזומנים. צוגעזאָגט האָב איך זעקס, געגעבען דריי; אויף נאָך שתּי מאות האָב איך געמוסט געבען איין אַקט אויפֿ׳ן הויז. ווייסט דו דאָך, אַז דאָס הויז איז אויפֿן טאָטענס, עליו־השלום׳ס, נאָמען, — קאָסט ווייטער געלד, איידער מען קאָנן פֿערשרייבען, וד"ל... אויף דער רעשט האָב איך געגעבען אַ זאָלאַ־וועקסיל אויף סטעמפּעל, וליתר תּוקף־ועוז — נאָך אַ חרם־קוויטעל. און צונר בין איך ערשט אין דער קלעם, אַז דער רבונו של־עולם זאָלל זיך מרחם זיין.

נור רעד מיט אַ יודענע! נישט אומזיסט האָבען אונזערע חכמים געזאָגט: „נשים דעתן קלות" און מענשען זאָגען: לאַנגע האָהר — מיידעל־וויז מיין איך, — און קורצער שׂכל... איך שרייב דעריבער בעזונדער לבעלך, שיחיה; ער איז אַ מאַנסבילן, אַ בן תּורה, אַ מופלג בתּורה, און ער וועט וויססען, אַז אַ בשׂר־ודם טאָר זיך נישט אַרויפֿלעגען אויף איין אַנדערן בשׂר־ודם, וואָרען: וכשל עוזר ונפל עזור, — אַ בשׂר־ודם קאָנן קוים זיך אַליין דערטראָגען... אַ מענש מוז האָבען בטחון.

און איך בין בטוח, אַז גאָטט וועט דיך, חס־ושלום, נישט פֿערלאָזען; ער פֿערלאָסט נישט קיין שוואַכע פֿליעג! נור פֿון רבונו של עולם קאָנסטו געהאָלפֿען ווערען, צו׳ן איהם זאָלסט דו מתפּלל זיין, און איך פֿון מיין צד, אַז איך וועלל, אם ירצה השם, זיין בּיי׳ן איהם, זאָלל לעבען, וועלל איך אָנגעבען פֿון דיינעט וועגען אַ קוויטל מיט אַ בעזונדערן פּדיון; 2 צו 3 מאָל ח״י און עס מוז פּועלען!

און בנוגע צום אַרבּים, האָט זיך אויסגעלאָסט אַ בוידעם. איידער וואָס, איידער ווען, האָט זיך גבריאל דער פּאַכטער אַראָב געברענגט פֿון אייער גענענד עטליכע פֿוהרען אַרבעס. פֿערדינט האָט ער אַ מטמון! ער מאַכט שוין חתונה אַ זוהן און גיט שוין נדן... וואָס קלערסט דו, אַז גאָטט וויל, פֿעהלט דיר אויף אַ מאַרקע, פֿערשפּעטיגסט זיך דיין תּשובה אויף מיין בריעף, און גבריאל ווערט דער חכם!

און וואָס דו שרייבסט, אַז דאָס קינד דיינס איז נישט בקו־הבריאָה, זאָלל טאַקי דער רופא חולים העלפֿען; אין סכּנות־נפֿשות, גלייב נישט; נור אָהן מרה־שחורה! איך האָב געטהון מיינס. איך בין אויפֿגעשטאַנגען גאַנץ פֿריה, געגאַנגען אין גרויסען בית־המדרש אַריין, אַריינגעוואָרפֿען מאיר בעל הנס, אויפֿגעשריבען אויף דער מזרח וואַנד „לרפֿואָה־שלמה" מיט גרויסע אותיות. און, אויב עס וועט זיין, אם ירצה השם, אַ לייזונג, וועלל איך נאָך שיקען ליכט אין שוהל אַריין. דעם רבּי׳ן זאָלל לעבען ווילל איך אויך מודיע זיין. און נישט דערמאָנן, אַז בעלך איז נישט

זיין חסיד, אונ דו ווייסט, אז ביי'ן איהם, זאָלל לעבען, בין איך אַ בן בית...

פֿון מיר, אחיך

מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי. מירל־פֿיגא, דען דינ'ס טאָכטער איז, לא עליכם, געווע'ן מקשה לילד, האָט מען אַראָב געבּרענגט אַ דאָקטאָר פֿון טאָמאַשאָוו אונ דער מאַנן איז תיכף אוועק געלאָפֿען צום רבּי'ן, זאָלל לעבען. צו דער דאָקטאָר האָט קאַליע גע־מאַכט, צו וואָס, נור, אַז דער מאַן איז געקוממען, האָט ער זי שוין געטראָפֿען אויף דער מטה. ער האָט איהר געמאַכט גאָר אַ שיינעם הספד. צונד רעדט מען איהם שדוכים, איך וועלל מיך אויך אַריינלעגען אין דער זאַך. עס איז אַ מצוה אַזא שיי־נעם יונגען מאַנן אַ טובה צו טהון. אגב, טאָמיר בעשערט השם יתברך אַ רייכען שדוך וועלל איך נישט צולעגען.

אחיך הנ"ל.

זוגתי חוה גיטל, שתחי', לאָסט דיך גריסען גאָר פֿריינדליך. וכן בּתי הכּלת שתחיה. מיט גאָטס הילף וועסט דו, אם ירצה השם, די טאָג בעקוממען אַ חתונה־בריוועל. עס זאָלל אונז אַללע זיין צו מזל אונ צו ברכה.

מנחם מענדיל הנ"ל.

גיסתי האהובה, המיוחסת והצנועה, האשה הכשרה, הלא היא מרת חנה תחית.

ראשית בין איך דיר מודיע, ליעבּע שוועסטער אונ שוואָגערין, אַז מהיום והלאָה, אַז גאָטט וועט שענקען דאָס לעבען, וועלל איך אָבנעמען דיינע בּריעף, נישט מיין בּעל־בּכי, אונ אַשׂה וועלל איך פֿון זיי מאַכען! צווייטענס, ליעבּע שוואָגערין, איז דאָס פֿון דיין זייט, צווישען אונז גערעדט, אַ גרויסע חוצפּה, וואָס דו האָסט זיך אָן אונז אָנגעחאַפּט אונ דוקא פֿאַר אַ חתונה, אונ מאַכסט אונז די טאָג פֿינסטער ווי די נאָכט, אונ ווילסט נאָך אָנמאַכען אַ שוואַרץ־פֿינסטער לעבען צווישען מאַנן אונ ווייב. דו מוזט, אַ פּנים, מיינען, ליעבּע שוואָגערין, אַז דו ביזט נאָך ביים שווער, זכרונו לברכה, אויף קאָסט, אַז דו בּיסט אַ פֿערצויגענע בּת־יחידה, אָהן שום דרך־אֶרץ; אונ, אַז מען גיט דיר נישט דעם טעלעריל פֿון הימעל, ווילסטו אַללעמען אויס שטעכען די אויגען, די וועלט אומבּרענגען, אונ די קולות דיינע געהען עד לב־השמים. איך געדענק נאָך דיין טופּען מיט די פֿיסליך, דיין זעצען מיט די פֿויסטען אין טיש אַריין, בשעת, ווענן דער תם דיינער שטעלט זיך אין

אַ ווינקעל אַריין, שאָקקעלט מ־ט׳ן שאָפּענעם קאָפּיל, אַז די פּאות וואַרפען זיך איהם, ווי די לולבין; דער שווער, זאָלל ער מיר עס דאָרט מוחל זיין, זאָגט דאָך אַ ודאי, אַז די בת־יחידה איז גערעכט.

טהייערע שוואָגערין חנה! עס איז שוין צייט זיך אויפצוחאַפּען פון שלאָף, צו פערגעססען די פּוסטע חלומות, און צו זעהען, אויף וואָס פאַר אַ וועלט מען איז. דער שווער, זכרונו־לברכה, איז שוין לאַנג אויפ׳ן עולם־אמת; נישט דאָ קיין קאָסט, אויסגערונגען! אַ בת־יחידה קאָנסט דו נור זיין ביי דיין אייגענעם מאַן, נישט ביי קיין אַנדערן. און איך וויז דיר צוויי מאָל פינף פינגער!

און דעם בריעף־טראָגער האָב איך זָהיר והזהר אָנגעזאָגט, ער זאָלל דיינע בריעף אָבגעבען מיר צו דער האַנד, נישט מיין כשר בהמה׳לע. זיי וויססען, ליעבע שוואָגערין, אַז די גאַנצע וועלט בלאָזט אויף די נאָגעל פון דיין שגעון! ווער עס האָרט, זאָגט נישט אַנדערש, נור אַ דבוק, רחמנא־ליצלן! סעריל די נגידה האָט מיר בפירוש געזאָגט, אַז דו ביזט ווערט, מען זאָלל דיך קורע־כּדג זיין! און איך קאָנן גאָר נישט פערשטעהן, וואָס דו ווילסט האָבען פון מיר! נישט איך חוה גיטל האָב, חס ושלום, געשריבען די תורה; נישט איך, חוה גיטל, בין, חס ושלום, אַראָב מיט דונער און בליטצען אויפ׳ן באַרג סיני, אַוועק צו גזלן פון דיר דעם דין פון ירושה; און אַז דער שווער דיינער, זאָלל מיר עס דאָרט מוחל זיין, איז געווען אַזא בטלן, ווי דיין מאַנן דער תם, און מען האָט דיר נישט געגעבען קיין שטר חצי זכר, בין איך נישט שולדיג? און דער רבונו של עולם איז נישט, חס ושלום, אין מיין רשות; דער שליסעל פון שערי רחמים, ליגען נישט ביי מיר, — עס איז דאָ צו וועמען צו שרייען! האָסט נישט קיין סדור, קיין מחזורים, קיין תחנות? דאַווען, בעט רחמים! און אויב דאָס קינד דיינס איז טאַקי חולה מסוכן, איז דאָרט אויך דאָ איין אָרון־קדש איינצורייסען, קברים צו מעסטען, און מאיר בעל־נס אויף צדקה פעהלט אויך נישט! דו ווייסט אָבער נישט מעהר, נור — חוה גיטל; חוה גיטל און ווידער חוה גיטל! פעהלט דיר פרנסה, ווער איז שולדיג? חוה גיטל! גיעסט דו צו איהר אוים דיין ביטער האַרץ; איז דיר קראַנק דאָס קינד, ווער איז שולדיג? מסתמא חוה גיטל, און פערשרייסט מיר דעם קאָפּ! און איך, איין גאָטט אין הימעל ווייסט דעם אמת, בין חולה־מסוכן, איך פּאָכע מיט דער נשמה און ביי׳ן אַ ליאַדע עגמת־נפש, ווער איך ממש אוים מענש. און אַז מיר האַפּט אָן דער הוסט, איז טאַקי סכנות נפשות; מיין איך, אַז עס עקט זיך מיין וועלט. איך בין, ווי מען זאָגט: אַ פוס אין שטוב אַ פוס אין גרוב. און אַז די דאָקטוירים וועללען מיך נאָך הייסען פאָהרען קיין אויסלאַנד וואַססער טרינקען, בלייב איך אָהן אַ העמד, חס ושלום; און אויף וועמענס האַנד לאָז איך איבער די שטוב, די פרנסה, די זעכּס קינדערלעך, וואָס?

דו ווייסט, דאַכט זיך, אַז אויף מיר שטעהט דאָס גאַנצע הויז, אַז אַלץ ליעגט

אויף מיין קאָפּף, אַז ווי אחיך מנחם מענדיל גיט זיך נור אַ ריהר, איז באַלד אַ שאָדען; ליימענע האַנד האָט ער, דאָס שלימזל! אַ מענש זאָלל נישט טויגען, נישט צו גאָטט, נישט צו לייט; זאָלל נישט אריין טהון קיין האַנד אין קאַלט וואַססער אריין, גאָר נישט! פעהלט מיר נאָך, עס זאָלל קוממען דער דאָקטאָר אונ זאָגען, אַז עס וואַקסט ביי מיר די מילץ אין דער בּרייט, אַז די סכנה איז, חס ושלום, זעהר גרויס, אַז איך בּרויך גרויס רחמים! — קוממסט דו אונ מאַכסט מיך פאַר אַ גליקליכע נגידה, איך זאָלל דיר העלפען.

ליעבּע שוואָגערין, איך זאָג דיר בפירוש, אַז דו האָסט אַ האַרץ פון אַ טאַטער, נישט פון אַ יודישע טאָכטער; בּיסט פשוט אַ מענש אָהן רחמנות! שוין צייט, זאָללסט גאָר אין גאַנצען אויפהאָרען מיט דיינע ליעבּ־האַרציגע בּריוועלעך! אונ זעה, למען השם, צו קוממען אויף דער חתונה, וואָס וועט זיין, אם ירצה השם, גאָר קירצליך. ווענן, ווייס איך נאָך אַליין נישט, ווייל איך וויל עס נישט נעהמען אויף מיין אחריות. זאָלל מנחם מענדיל פאָהרען צום צדיק, אונ אָבּשטעללען אויף זיין בעראַטה, ווען די חתונה, זאָלל זיין אין אַ מזל'דיגע שעה, אונ איך וועלל דיר שוין מודיע זיין. מתנות בּרענגען דאַרפסט דו נישט. אונ, אַז דו וועסט, אם ירצה השם, קוממען עם בעלך המופלג, שיחיה, וועט איהר ביי מיר זיין פון די געהויבּענע גאָסט, איך וועל אייך זעטצען אויבּען אָן; אונ די כלה בעט אייך אויך זעהר אונ זעהר, איהר זאָלט קומען אויף דער חתונה, נור איהר זאָלט אייך לייטיש פיהרען, נישט, חס ושלום, פאַרגעססען, וואו איהר זייט אויף דער וועלט, אונ נישט אָנטהון קיין חרפות ובושות.

גריס בעלך, שיחיה, מיט'ן קינד לרפואה שלמה

פון מיר, דיין שוואָגערין

חוה גיטל.

ב) פיער בּריעף וואָס חנה האָט בעקוממען פון מאַנן שמואל משה.

ערשטער בּריעף.

זוגתי האהובה מרת חנה תחיה.

ווענן מיין בּריעף, וועט קוממען צו דיר אין דער האַנד אריין, וועל איך, בעלך שמואל משה, שוין זיין אין מרחקים. אונ איך בעט ביי דיר סליחה ומחילה אויף דעם. איך בּין אַוועק פון דיר נישט מיט מיין גוטען וויללען, איך האָבּ שוין לענגער

נישט געקאָנט אויסהאַלטען; איך האָב געזעהען בחוש, אַז עס כָּלו כל הקיצין; אַז עס איז שוין די צרות נישט צו דערטראָגען; דען נדן האָבען מיר אויפגעגעססען, די ירושה האָט דיין ברודער, דער גזלן, איינגעשלונגען, ער האָט בעניצט די צייט, ווען די בריעף זעננען צווישען אייך געגאַנגען, און האָט פערשריבען דאָס הויז אויפ'ן מחותנ'ס נאָמען,— צושלאָגען זיך צו'ן אַ שטיקעל עסק האָב איך נישט גע־קאָנט, נישט געהאַט מיט וואָס; איז מיר קיין אַנדערע עצה נישט געבליבען נור, אָדער זיך, חס־ושלום, צו הענגען, ווי משה דער שניידער האָט געטהון, אָדער אַנט־לויפען קיין אַמעריקאַ; האָב איך אויסגעקליבען אַמעריקאַ; זאָלל איך חאָטש יענע וועלט נישט פערליערען, און אין אַמעריקאַ וועלל איך שוין נישט זיין קיין בטלן, קיין „כלי־יָקר"; איך וועלל מיט גאָטס הילף מיט'ן שוויים, פון שטערען, מיט מיינע צעהן פינגער פערדיענען אויף אַ שטיקעל ברויט, ביז השם יתברך וועט זיך מרחם זיין און וועט אַריינשיקקען די ברכה אין מיינע צעהן פינגער, און אֶפשר וועט ער נאָך בענשען דיין מסחר דאָרט מיט די ציבעלעס, און וועט אונז צוריק צוזאַמענפיהרען; אָדער מיך צו דיר אָדער דיך צו מיר; אָמן, כן יהי רצון.

און איך בעט דיך זעהר, ליעבע, גוטע חנה, זאָלסט דיך נישט אַזוי מצַער זיין, נישט אַזוי פיעל וויינען. דו ווייסט, אַז מיין גאַנצער מיין מיטן אַוועק פאָהרען איז נור — פרנסה, נור דאָס שטיקעל ברויט! דו ביסט זוגתי חנה און איך בין דיין מאַנן שמואל משה, אוןביידע זעננען מיר צוגעבונדען צום קינד, זאָלל לעבען און געזונד זיין. ווענן איך וואָלט געהאַט חאָטש אַ שטיקעל טרוקען ברויט, וואָלט איך עס, חס־ושלום, נישט געטהון... אֶפשר וועט זיך דערווייל השם יתברך מרחם זיין, און, אַז דיין ברודער, דער גזלן, וועט דערהאָרען, אַז איך האָב דיך, חס־ושלום, געלאָזט אין עגונה, וועט ער פאָרט אֶפשר רחמנות קריגען, דאָס שטיינערנע האַרץ וועט ווייכער ווערען, און ער וועט דיר גיכער אֶפשר שיקקען עטליכע רובעל אויף פרנסה...

וואָס זאָלל איך ריידען און וואָס זאָלל איך זאָגען, מיין גאָלדענע חנה?! איך מוז דיר זאָגען, אַז די מחשבה אַוועק צו פאָהרען, און דיך איבער צולאָזען מיט'ן קינד, איז מיר שוין אַ סך מאָל אַרויפגעקוממען אויפ'ן זיננען. איך האָב שוין לאַנג געזעהען, אַז איך האָב נישט קיין אַנדערע ברירה. טאָג אַזוי נאַכט האָב איך דערינגען געקלערט; אי ביים דאַווענען, אי ביים לערנען. איך האָב נור געוואַרט דעם קינד, עס זאָלל איהם זיין לרפואה שלמה, זאָלל בעססער ווערען. אַז דעם קינד, זאָלל לעבען, איז בעססער געוואָרען, האָב איך דאָך נישט געהאַט דאָס האַרץ דיר צו זאָגען, אַז איך וויל אַוועק, וואו די אויגען וועללען מיך טראָגען... איך האָב מורא געהאַט, אַז דו וועסט זאָגען, אַז דו ווילסט נישט, און איך וועלל נישט קאָננען טהון קעגען דיין רצון. האָב איך אַלץ אין מיר געהאַלטען, אָבגעגעססען זיך

אין דער שטילל דאָס האַרץ, נור, אייערנעבטען, אז דו האָסט אהיים געברענגט אַ פונט ברויט, אונ צוטהיילט פאר מיר אונ פאַרן קינד, זאָלל געזונד זיין, אונ געזאָגט, אַז דו האָסט שוין געגעססען ביי'ם שכן, אונ איך האָב דערקענט אָן דיין פנים, וואָס האָט בעקוממען אַללערליי קאָליערען, — ווייל דו קאָנסט בטבע נישט זאָגען קיין ליעגען, — אַז דו נאַרסט מיך, אַז דו האָסט אין דיין מויל נישט געהאַט, — האָב איך בשעת מעשה דערפיהלט, ווי ווייט איך זינדיג קעגען דיר! עססענדיג פון ברויט, האָב איך געפיהלט, אַז איך עס פון דיר דאָס פלייש, חס־ושלום; אונ דערנאָך, ביים גלאָזיל טהיי, — אַז איך טרינק, אַז איך זויג אויס, חס־ושלום, דיין בלוט. עס האָבען זיך מיר מיט אַ מאָל די אויגען געאָפענט; איך האָב ערשט דערזעהן, וואָס פאַר אַ פושע־ישראל, איך בין! אונ אויסזאָגען האָב איך פאַרט מורא געהאַט; בין איך אַנטלאָפען אָהן דיין ידיעה, —

ביי יחיאל דעם מלוה האָב איך פאַרזעצט די אייבערשטע קאַפאָטע מיט'ן טלית, נור, למען השם, דאָס זאָלל קיינער נישט וויססען — אונ האָב גענוממען אויף הוצאות. אַז עס וועט מיר פעהלען, זענגען אימעטום דאָ יודען בני־רחמנים אונ מען וועט מיך, חלילה, נישט לאָזען פאַללען אין גאַסס. וועלל איך אָנקומען צו מתנת בשר־ודם! אונ אַ נדר האָב איך געטאָן, אַז איך וועל, אם ירצה השם, שפּעטער, אַז זיין ליעבער נאָמען וועט זיך מרחם זיין, אונ איך וועל וואָס עס איז פאַרדיענען, וועל איך אַלץ אָבגעבען אויף צדקה, מיט רוחים, — אם ירצה השם!

דאַרפסט פערשטעהן, מיין גאָלדענע חנה'לע, ווי מיר איז שווער אונ ביטטער דאָס אוועק־פאָהרען... אַז אונזער איינציג טהייער קינד, איז געבוירען געוואָרען, איז מיר אַ ודאי אין זיננען נישט אריין געקוממען, אַז איך וועל איהן מוזען איבערלאָזען, חאָטש אויף אַ צייט, אָהן אַ טאַטען...

די נאַכט, וואָס איך בין אוועק, בין איך אָבגעשטאַנען, אַ ודאי אַ שעה אויפ'ן זייגער איבער דיין בעט. דו ביסט געשלאָפען. ביי דער שיין פון דער לבנה, האָב איך ערשט געזעהן, ווי דו זעהסט, נעביך, אויס! ווי דאָס קינד, נעביך, איז געל ווי אַ וואַכס... פאַר פחד אונ גרויס רחמנות האָט מיר דאָס האַרץ געשטיקט; איך האָב שיער נישט אַרויסגעלאָסט אַ געוויין; אויס מענש בין איך אַרוים פון שטוב. איך האָב אָנגעקלאַפּט ביים בעקקער, געקויפט אַ ברויט, שטיללערהייט מיך אריינגע'גנב'עט זיך אין שטוב אונ דיר איבערגעלאָזט. איך בין ווייטער געשטאַנענען אַ ווייל'ע אונ האָב קוים כח געהאַט אָבצורייסען די פיס פון דער ערד... וואָס זאָלל איך דיר זאָגען, חנה, אַ מענש שפירט אַ מאָל אין איין רגע יסורים פון הונדערט יאָהר!

חנה'שי קרוין, איך ווייס גאַנץ גוט, אַז איך בין אַ גזלן, אַ רוצח, וואָס איך האָב דיר נישט געלאָזט קיין גט, על כל פנים אויף אַ תנאי; אָבער גאָטט אין הימעל

אין מיין עדות, אַז איך האָב דערצו קיין כח נישט געהאַט, קיין האַרץ נישט גע-האַט, מיר דאַכט זיך, אַז ווען איך וואָלט דיר איבערגעלאָזט אַ גט, וואָלט איך, חס ושלום, געשטאָרבען אונטערוועגס פאַר יסורים; מיר זענען דאָך אַ געטרייער, כשר'ער זווג; השם יתברך אַליין האָט אויפ'ן זווג מסכים געווען. און איך בין צו דיר אָנגעבונדען מיט'ן גאַנצען האַרץ; איין נשמה אין צוויי גופים. און איך ווייס נישט, ווי איך וועל לעבען אָהן דיר און אָהן דעם קינד, זאָלל געזונד זיין, אפילו איין מינוט. און טאָמער זאָגט דיר עמיצער, אַז איך האָב דיך געלאָסט, חס ושלום, איין עגונה, גלייב נישט! דענן איך שמואל משה, בין דיין מאַנן, און וואָס איך האָב געטהון האָב איך געמוזט טהון! וואָרען וואָס טהוט נישט אַ מענש פאַר נויט...

חנה'שי קרוין, ווענן איך וואָלט פאַר דיר געקאָנט אויפרייסען מיין האַרץ, דו וואָלסט זעהען, וואָס דאָרט טהוט זיך, וואָלט מיר אפשר אַביסעל גרינגער געוואָרען.— צונד, מיין כשר'ע נשמה, לייד איך גרויסע צרות! די טרערען גיעסען זיך מיר פון די אויגען, אַז איך זעה נישט, וואָס איך שרייב, און דאָס האַרץ קלעמט, און אין מוח דרעהט זיך ווי אַ מיהל... און עס קלאַפּט מיר אַ צאָהן אין אַ צאָהן, און דער בעל עגלה, דער עם-הארץ, שטעהט איבער מיר און האַקט אין טיש אַריין און שריים: פאָהרען, פאָהרען!

רבונו של עולם, האָב שוין אַמאָל רחמנות אויף מיר, אויף מיין ווייב חנה, זאָלל געזונד זיין, און אויפ'ן קינד, איך זאָלל נאָך פון איהם אַמאָל נחת דערלעבען.

פון מיר, דיין טרייער מאַנן, וואָס שרייבט אויפ'ן וועג אין קרעטשמע,

שמואל משה.

צווייטער בריעף.

אשתי היקרה והאהובה.

וואָס זאָלל איך רעדען, וואָס זאָלל איך זאָגען; איך זעה בחוש, אַז מן השמים האָט מען מיך געהייסען פאָהרען. אַז דאָס איז געווען אַ גאָטס-זאַך. דאָס האָט ער מיר איינגעגעבען שכל, איך זאָלל אַוועק קיין אמעריקאַ; אַלץ וואָס השם יתברך טהוט לאָזט זיך אויס צום גוטען.

מיין ליעבע חנה, בשעת איך מאַך צו די אויגען, דאַכט זיך מיר, אַז איך בין אין דער היים, און עס חלום'ט זיך מיר פון עק וועלט! וואָרען באמת, ווער וואָלט געגלייבט, אַז אַזאַ בטלן, אַזאַ מענש אָהן אַ צונג אין מויל ווי איך, — אַ מענש, וואָס קאָנן קוים אַ צורת מטבע, זאָלל פאָהרען מיט דער באַהן, לאָזען זיך אויף אַ שיף

איבערן ים און קוממען בשלום קיין אַמעריקאַ! אֶצבע אלהים — גאָטס השגחה איז עס... זיין וויללען נור האָט גובר געווען, אַז איך האָב געקאָנט איבער לאָזען דיך מיטן קינד, זאָלל לעבען. השם יתברך זאָלל געבען, מיר זאָללען נאָך זוכה זיין איהן מגדל צו זיין, לתורה לחופה ולמעשים טובים!

חנה'לע קרוין, איך האָב מיך פֿריהר אָנגעזעהן גרויס וואונדער אויף דער יבשה. דאָס איז אָבער גאָר נישט געגען דעם, וואָס איך האָב געזעהען אויפֿ'ן ים. אויפֿ'ן ים, האָב איך פֿערגעסען אַלץ, וואָס איך האָב פֿריהער געזעהן אויף דער יבשה, און צונד, ביי די וואונדער אין אַמעריקאַ, פֿערגעסס איך ווייטער דען ים!

און אויף דער שיף האָב איך, אין דער התחלה, גרויס צער און עגמת נפש גע־האַט; טאַקי אין לשער. נור דאָס אַלץ איז אויך געווען לטובה, און איך גלייב, אַז איך האָב דאָס אַלץ איבער געלעבט אין דיין זכות און אין זכות פֿון אונזער איינציג קינד.

חנה'לע, דו מוזט אַודאי געדענקען ליב חזן, וואָס איז אַמאָל, מיט עטליכע יאָהר צוריק, געקומען צו אונז אין שטאָדטיל אַריין, און האָט ביי אונז געדאַווינט ימים נוראים. מוצאי יום כפור, געדענק איך, האָסט דו מיר געזאָגט, אַז, צייט דו לעבסט, האָסט דו נאָך אַזא דאַווינען נישט געהערט. איך געדענק נאָך אפילו דאָס לשון, ווי דו האָסט מיר געזאָגט: ליב חזן צו שרייט זיך ווי אַלייב און צו וויינט זיך ווי אַקינד...

אויף מאָרגען, איז געוואָרען עפּיס אַמחלוקת אין שטאָדטיל. מען האָט ליב חזן נישט אין זיננען געהאַט, נישט רעכט בעצאָהלט; און ער איז, נעביך, אַרום געגאַנגען אין די הייזער... געדענקסט מיט אַקליין מיידעלע, גנענדיל האָט זי גע־הייסען. זי האָט נאָכגעזונגען דעם פֿאָטערס נגונים מיט איהר קינדיש קול'עכיל... אַז זיי זעננען אַריינגעקוממען צו אונז, האָסט דו אויף איהר גרויס רחמנות בעקוממען, האָסט זי גענוממען צו זיך אויף דער שויס, געקושט אין קאָפּף, האָסט איהר עפּיס נעשענקט, איך געדענק שוין נישט וואָס, און האָסט זיך נאָך צו וויינט פֿאַר רחמנות אויף דער אָרימער יתומה אָהן אַמאַמען... דיך וואונדערט אֶפשר, וואָס איך געדענק אַזוי אַלץ?

זיי ווייסען, חנה'לע קרוין, אַז איך געדענק אַללע דיינע זיסע רייד, אַללע דיינע תנועות, וואָס האָבען טויזענד חן געהאַט; שטאָנדיג שטעהסט דו מיר פֿאַר די אויגען! פֿאָהרענדיג אויפֿ'ן ים, האָט זיך מיר אויך וואָס אַמאָל געדאַכט, אַז דו שטעהסט נעבין מיר, דאָס קינד האַלט זיך אָן דיין פֿאַרטעך, און איך הער דיין קול און דעם קינד'ס קול, און עס קלינגט מיר אין די אויערען מיט אַזא זיסקייט, וואָס איז גאָר נישט צו בעשרייבען. —

און צונדערט האָב איך מיך מיט דעם איינענעם ליב חזן אויפֿ'ן וועג געטראָפֿען.

נישט צו זינגען מיט די רייד, איז דער ליב חזן גאָר אין גאַנצען אַראָב פֿון וועג; גאָר, גאָר...

אויף דער שיף האָט ער נישט שטאַרק געקוקט, יאָ כשר נישט כשר, טרינקען טרינקט ער ווי נישט קיין יוד... איבער דער גאַנצער צייט האָב איך איהן נישט געזעהן אין טלית און תפלין... אָדער ער זאָלל בענשען נאָכ׳ען עססען... געהען געהט ער אַרום גאַנצע טאָג אָהן אַ היטעל... און לא דַי, וואָס ער אַליין איז אַזוי, פֿיהרט ער נאָך די טאָכטער אין זיינע דְרָכים... די דעמעלריגע גענענדיל וועט היינט אַלט זיין אַ יאָהר זיעבצעהן, וואָלסט דו זעהן — אַ פּאַטרעט! און ער הייסט זי, זי זאָלל זינגען און טאַנצען פֿאַר די פּאַסאַזירען פֿון שיף, און זי זינגט אויף כמה וכמה לשונות, רחמנא ליצלן. לייט האָרען און פּאַציען מיט די האָנד פֿאַר נחת, און שרייען, דאָס גוטע־יאָהר ווייסט זיי וואָס! און עס געהט צו אויסגעלאַססען און פֿערשייט, אז — חלשות!

צו אַללעם ערשטען, וואָס זאָלל איך לייקענען, האָב איך מיך מיט זיי זעהר דערפֿרייט. פֿאָרט, טראַכט איך, היימישע מענשען, איך וועלל שוין נישט אַרומגעהן אַזוי עלענד, אַזוי איינער אַליין. האָב איך דערנאָך אָבער געהאַט גרויס שבֿרַת הלב; איך האָב נישט געקאָנט צו זעהן זיין התנהגות מיט דער טאָכטער. און טהייל מאָל האָט מיך געשניטען אין האַרץ, ווי אַ יוד אַ בעל־תפלה, וואָס פֿלעגט שטעהן פֿאַרן עמוד, זיין אַ שליח פֿון כנסת־ישׂראל פֿאַרן רבונו של עולם, רעדט גאָר פּשוט נבול־פה, אַז די גאַל קעהרט זיך איבער. און אַ קול האָט ער, איז עס דורכגעברענט פֿון בראָנפֿען...

איז דאָך גוט, נעהמען זיי זיך נאָך צו מיר און וויללען מיך מאַכען פֿאַר אַ לייט! חוזק מאַכען זיי פֿון מיר אויף דער שיף! מען האָרט נישט מעהר נור: בטלן, שוטה... ער ציפּט מיר די פּאות, זי רייסט די ציצית פֿון טלית־קטן און די גאַנצע שיף האָט מיט מיר צו טהון!

און וואָס פֿערדריעסט זיי? וואָס איך בין אַזוי אָבגעהיטען פֿון טרפֿות, וואָס איך וויל בעססער פֿאַסטען, איידער עססען פּת עכו״ם.

דו ווייסט דאָך, אַז איך האָב מיך פֿיינט צו קריגען, רוק איך אָב אָן אַ זייט, בעהאַלט מיך אין אַ ווינקעלע, און וויין מיר אויס דאָס האַרץ אין דער שטילל...

דער עולם געפֿינט מיך אָבער און מאַכט פֿון מיר לייטען־געלאָכטער. איך האָב געמיינט, עס איז מיין עק!

ערשט צונד, אין אַמעריקאַ, זעה איך, אַז דאָס אַלץ איז געוועזען אַ גאָטט־זאַך! אַז דאָס האָט מיר גאָטט, מיט זיין גרויס חֶסד, אָנגעגרייט ליב חזן מיט דער טאָכטער אין אַמעריקאַ, ווי ער האָט אָנגעגרייט יוסף׳ן פֿאַר זיינע ברידער אין מצרים!

וואָרען, וואָס וואָלט איך אָהן זיי געטהון! אַ מענש אָהן לשון, אָהן אַ מלאָכה,

נישט ווייסענדיג, וואו א מיהר אפענט זיך!

אונ ליב חן איז דא א גאנצער בן־בית. ענגליש רעדט ער ווי א וואסער. תיכף, אזוי ווי איך בין נור געקוממען, האט ער מיך אריינגעפיהרט אין א ציגארען־פאבריק, אונ — איך ארבייט אונ פערדיען שוין!

דערווייל וואהנען מיר אפילו אין איין דירה. ווארען, פראג מיך בחרם, ווי אזוי מען געהט דא דינגען א דירה!

אויך זעננען זיי,— טאקי גאט'ס חסד, בנוגע צו מיר, גאר אנדערש געווארען. גנענדיל מאכט שוין נישט חוזק אוים מיינע בארד אונ פאות, אונ האלט זיך פון מיר פון וויטענס, ווי עס פאסט פאר א יודישע טאכטער. זי קאכט פאר אונז, אונ דאס איז זייער וויכטיג, הגם קיין פלייש עסס איך נישט, נור אייער, אונ טהיי טרינק איך אהן מילך. וואשען וואשט זי אויך.

פון דעם איז זיך באמת א מוסר ארויסצולערנען, אז טאקי, וואס דער רבונו של עולם טהוט, טהוט ער צום גוטען.

אונ ווייסט, ווי אזוי עס האט זיך אלץ איבערגעדרעהט צום גוטען? גאר פשוט: אין ד י י ן זכות!

נאך אויף דער שיף, אז איך האב געזעהען, אז איך וועלל עס פון זיי נישט אויסהאלטען, האב איך מיר געמאכט א הארץ אונ בין צוגעגאנגען צו גנענדלין, אונ געזאגט איהר, אז איך בין דיין מאנן. איך האב זי דערמאנט דען נאך יום־כפור, ווענן זיי זעננען ביי אונז אין שטוב געווען, ווי אזוי דו האסט זי מקרב געווען, געגומסען אויף דער שוים, אונ אזוי ווייטער...

תיכף ומיד איז זי אנדערש געווארען. זי האט אויף מיר רחמנות געקריגען, די אויגען זעננען איהר מיט טרעהרען פערלאפען. זי איז באלד צוגעלאפען צום פאטער אונ האט מיט איהם איבערגעשמועסט די זאך, אונ באלד איז געווארען א שלום.

תיכף האבען זיי געבעטען דען שיפס־קאפיטאן, ער זאלל מיך הייסען בעס־סער בעהאנדלען. אונ אזוי איז געווען!

איך האב אנגעהויבען צו בעקוממען ברויט, וויפיעל מיין הארץ האט געגלוסט, אונ טהיי, וויפיעל איך האב געוואלט. די שיפס לייט, האבען מיך אויפגעהארט צו פייניגען. איך האב אנגעהויבען אפצוואטעמען.

דארפסט דו פערשטעהן, וואס פאר א חשובה די גנענדיל איז געווען ביי די לייט! אונ עס איז קיין וואונדער נישט; ערשטענס, איז ביי זיי דער עיקר א יפת תאר; פאר א יפת תאר וואלטען זיי אין ים אריין געשפרונגען. צווייטענס, איז גנענדיל זעהר א גוטע בטבע, אונ האט חן ביי לייט, דען זיבענטען חן!

אצונד, מיין גאלדען ווייבעלע, וועלל איך דיר אנזאגען א בשורה טובה:

ליב חזן זאָגט מיר צו, אַז איך וועלל פֿערדיענען, לכל הפּחות, ביז צעהן דאָלאַר אַ וואָך.

איך רעכֿען זיך אַזוי צו פֿיהרען: אַ העלפֿט, — פֿינף דאָלאַר, וועלל איך דיר שיקקען, און פֿינף וועלל איך מיר בעהאַלטען. דערפֿון וועלל איך לעבען, און וועלל מיר נאָך אָנזאַמלען צו קויפֿען ש"ס; משניות'ליך האָב איך מיטגענוממען. עס איז ביי מיר געבליעבען, איך זאָלל יעדע וואָך לערנען, לכל הפּחות, צעהן בלאַטט גמרא. קיין טלית וועלל איך דערווייל נישט קויפֿען, ווייל איך דאַווען לעת עתה אין ליב חזן'ס טלית... וואָרען ליב חזן האָט מיטגענוממען אַ טלית!

צו וואָס אפילו ווייס איך נישט, וואָרען דאַוונען, דאַוונט ער נישט אַ וואָרט!

איך רעד מיר איין, אַז דאָס אויך מן השמים; מען האָט'ן געהייסען פֿיהרען פֿאַר מיינעט וועגען אַ טלית.

און אָפּשר רעכֿענט ער צו דאַוונען דאָ ימים נוראים פֿאַר'ן עמוד? עס געהט צו ימים-נוראים! איך ווייס? אין אַמעריקאַ, איז אַלץ מאָגליך! דאָ איז אַ פֿאַרקעהרטע וועלט!

און דער עיקר — איין דאָלאַר וועלל איך בעהאַלטען, און זאַמלען, מיט השם יתברך'ס הילף, פֿאַר דיר מיט'ן קינד אויף הוצאות, איהר זאָלט דאָ ביידע קוממען אַהער. וואָרען איך זעה בחוש, אַז עס איז, השם יתברך'ס רצון, איך זאָלל שוין בלייבען דאָ אין אַמעריקאַ. און דער רבונו של עולם ווייסט בעסער, וואָס עס איז גוט פֿאַר אַ מענש.

ווייסט, וואָס איך וועלל דיר נאָך זאָגען? אַז אַצונד בין איך שוין נישט מעהר אין כעס אויף דיין ברודער דען גזלן; ווייטער דאָס אייגענע: איך זאָג, אַז דאָס איז אויך מן השמים! אַנדערש קאָנן גאַר נישט מאָגליך זיין, אַ מענש זאָלל האָבען אַזאַ גזל'ניש האַרץ קעגען איין אייגענע שוועסטער.

נור דאָס אַלץ האָט מען געפֿיהרט, איך זאָלל אַנטלויפֿען קיין אַמעריקאַ, און דיך אַהער נעהמען. און, אַז גאָטט וועט מיר העלפֿען, איך וועלל קוממען צו עפּים געלד, וועלל איך איהם נאָך, דעם ברודער דיינעם, אויך בעהילפֿיג זיין. ער איז אַ קבצן, זאָג איך דיר! איך זעה דאָך: וואָס ביי אונז הייסט אַ גביר, הייסט דאָ, אין אַמעריקאַ — אַ שלעפּפּער!

איך ענדיג דען בריעף, און מאַך דאָס מאָל בקיצור, הגם, איך האָב נאָך אַ סך, אַ סך צו שרייבען. ווייל איך האָב מורא, ליב חזן מיט גנענדלין זאָללען נישט אַריינקוממען צו מיר אין שטוב; איך וויל נישט, זיי זאָללען זעהען, וואָס איך שרייב דיר. און איך בעטט דיך זעהר, דו זאָלסט מיינע בריעף נישט ווייזען קיין שום בן אָדם! וואָס דאַרף אַ פֿרעמדער וויססען, וואָס ביי אונז קוממט פֿאַר?

און איך האַלז אונ קוש דאָם קינד, זאָלל לעבען! גיב איהם איך אויף מיין חשבון צעהן טויזענד הייסע קוש, — האָרסט?

פון מיר דיין מאַנן,

שמואל משה.

דער דריטער בריעף.

אשתי האהובה!

איך געדענק, דאָס ערשטע מאָל, אַז יוחנן שוסטער איז אַוועק פון אונז קיין אַמעריקא, האָט מען אָנגעהויבען שטארק וועגען אַמעריקא צו שמועסען; ווי אַזוי מען פיהרט זיך דאָרט, ווי עס געהט צו.

מען האָט געפראָגט, אויב מען געהט דאָרט נישט אויפ׳ן קאָפּף. אונ, אמת איז, אַז דאָ איז אַ פערקעהרטע וועלט! קיין שום סדר; בלוים קולות מיט געוואַל־דען, ווי ביי אונז אין קצב׳ישען מנין!

שטעלל דיר פאָר, אַז ביי אונז, למשל, זאָלל קוממען פלטיאל דער וואַטטענ־מאַכער אונ יוסיל דער גאַרבער, אונ זאָגען, אַז דער רב אונזערער איז נישט קיין למדן; וויים איך, אַז ער איז נישט בקי אין גטין וקדושין; אָדער גאָר, אַז זיי גע־פאַללט נישט דער ראש הקהל! הכלל— זיי וויללען איין אַנדערען רב, צו איין אַנ־דערען ראש הקהל! נו, וואָלט מען זיך נישט געהאַלטען ביי די זייטען?

אונ דאָ, אין אַמעריקא, האָבען אַרבייטאָרער, ציגאַרען־שניידער, אַזוינע ווי איך, אין אַללעם אַ דעה! — זיי מאַכען מיט ביי דער קלפי, מישען זיך ביי די בוררים. אונ טרעף וואָס זיי קלויבען אוים? — אַ פרעזידענט!

אונ וואָס מיינסט דו, איז אַ פרעזידענט?

אַ פרעזידענט איז, נישט מעהר נישט וועניגער, ווי אַ ראש וראשון איבער דער גאַנצער מדינה! אונ, ווי איך האָב דאָ געהאָרט, איז אַמעריקאַ צעהן מאָל אַזוי גרוים ווי גאַנץ אייראָפּאַ! פערשטעהסט איין עסק? היינט שטעלל דיר פאָר מיין שרעקק, אַז איך זיטץ מיר אַזוי נעכטען ביי נאַכט אין שטוב, האָב אין זינן די היים, אונ מיט אַ מאָל אָפּענט זיך די טהיר, אונ עס קוממען אַריין צוויי אַרבייטאָרער, פשוטע אַר־בייטאָרער, וואָס שטעהען מיט מיר ביי איין מאַשין, אונ—אחינו בני ישראל! אונ זיי לעגען מיר פאָר צוויי נאָמען, איך געדענק שוין אפילו נישט וואָס פאַר אַ נאָמען, אונ זאָגען מיר, אַז איך בין אויך איין אַרבייטער, אונ מוז זעהען, מען זאָלל אויסקלייבען

אַ פּרעזידענט, וואָס זאָל זיין גוט פאַר אונזער קלאַסס!

און זיי דערצעהלען מיר, אַז איין פּרעזידענט האַלט פאַר די רייכע לייט, און טרעט מיט די פיס די אַללע, וואָס לעבען פון זייערע צעהן פינגער; און דער צווייטער, טאַקי דער, וואָס זיי וויללען אויסקלויבען, איז גאָר אַ דימאַנט; ער האַלט שטאַל און אייזען פאַר אַרבייטער, און די גראָבע בייכער רודף'ט ער מיט אַ שרעקליכער שׂנאה! און נאָך אַזעלכע נאַרישקייטען, וואָס איך האָב שוין גאָר נישט פערשטאַנען.

אין האַרץ האָב איך זעהר געלאַכט. נור פון שלום וועגען, — עס פּאַסט דאָך נישט, מבייש צו זיין קיין מענשען—, האָב איך זיי געטהון די טובה און צוגעשאָקקעלט מיט'ן קאָפּף אויף יאָ!

אַגב, האָב איך טאַקי געוואָלט, זיי זאָללען וואָס גיכער אַרויס פון שטוב, איך זאָל מיך שוין קאָננען זעטצען שרייבען צו דיר דען בריעף. נו, זאָג אַלליין, איז דאָס נישט אַ משוגעת?

נאָך זייערע רייד נאָך, קומט אויס, אַז עס וועט ווערען פּרעזידענט דער, וואָס זיי וויללען, וועלל איך פערדיענען צעהן דאָלאַר, און, חס ושלום, ווערט איין אַנדערער פּרעזידענט, וועלל איך פערדיענען נור ניין, און אפשר אַכט!

און ליב חזן זאָגט, אַז ער פערשטעהט די פּאָליטיק! אַז אין דעם שטעקט אַ שׂכל! און, אַז איך וועלל דאָ זיין, זאָגט ער, אַ לאַנגערע צייט, וועלל איך קריגען אַ ידיעה אין פּאָליטיק. מילא, זאָל זיין אַזוי, שאָקקעל איהם אויך צו מיט'ן קאָפּף. טראַכט איך מיר נכנס יין יצא שטות — האָט געגומטען אַ איבריגען טראָפּען, רעדט ער פון וועגן! האָט ער מיר אָבער געשוואָרען, אַז בשעת קלפּי, לעבט ער דערפון און עס בלייבט איהם נאָך וועלכער גראָשען אויף שפּעטער; פערשטעה איך טאַקי נישט, ווי אַזוי!

נור אַללע נאַרישקייטען אַוועקגעלעגט! נישט אונזער זאַך! זאָל זיין דער, זאָל זיין יענער פּרעזידענט, פון דעם וועט אונזער מזל נישט אויפשיינען!

די מעשה איז: אַז גאַנץ אָפט פאַלל איך אַריין אין אַ מרה שחורה, און די טרעהרען קאַפּען מיר פון די אויגען אויף די ציגאַרען־בלאַטטער, וואָס איך שנייד; און ביינאַכט שלאָפט זיך נישט, ווי עס דאַרף צו זיין!

טהייל מאָל הייבט מיר אָן קלינגען אין די אויערן, גאַנצע טאָג האָב איך קאָפּווייטאָג... און צו דעם אַללעם איז קיין בעססערע רפואה נישט דאָ, נור צו נעהמען פּאַפּיער, טינט און פעדער, און צו שרייבען אַ בריוועלע צו מיין גאָלדענער חנה.

מיין טהייערע ווייבעלע, איך קאָנן פון דיר קיין זאַך נישט האַלטען בסוד. איך מוז דיר אַלץ דערצעהלען: איך לערן נאָך דערוויילע משניות; קיין ש"ס האָב איך נאָך נישט געקויפט! און ווייסט דו פאַר וואָס? ווייל איך האָב געמוזט

מאַכען גאָר איין אַנדער הוצאה.

זיי וויססען, מיין גאָלדענע חנה, אַז אומעטום איז איין וועלט. הגם מען שרייט דאָ אַלץ אין איינעם: פרייהייט, פרייהייט, איז דאָס אַלץ ווערט אַ ציבעלע! מען האָט דאָ אויך פיינד אַ יוד! דאָ איז מען אָפשר נאָך מעהר מבזה דען צלם־אלהים פון אַ יוד! הינד, וואָס זאָללען אַרומלויפען אין די גאַססען, זאָללען ביללען אונ רייכען יודישע פּאָלים איז נישט דאָ, אָבער קיין לאָביסעס פעהלען דאָ אויך נישט. קוים דערזעהען זיי אַ קאַפּאָטע, ווערט אַ געשריי: דזשיו, דזשיו! אויף זייער לשון איז עס פונקט דאָס אייגענע, וואָס ביי אונז „זשיד”. אונ זיי וואַרפען נאָך שטיינער אונ בלאָטע; בלאָטע פעהלט דאָ אויך נישט, ברוך השם! וואָס האָב איך געזאָלט מאַכען? האָב איך געטהון דאָס זעלבע, וואָס אַללע יודען טהוען דאָ. איך האָב אַרונטער געמאַכט די פאות אונטער די אויערן, האָב מיר געקויפט, אויף אויסצאָהלען ראַטעס־ווייז (אַזא מנהג איז דאָ), דייטשעשע בגדים, — האָסט דו איין עק פון געלד! אונ אויך דו, חנה'לי, אַז דו וועסט, אם ירצה השם, קוממען, וועסט דו דיר אויך מוזען מאַכען אַנדערע קליידער; וואָרען אַ מנהג איז מבטל אַ דין. אונ דאָ איז מען זיך אַזוי נוהג!

אונ וואָס דו שרייבסט, אַז גנענדיל געפאָללט דיר נישט, פערשטעה איך נישט פאַר וואָס? וואָס דו האָסט דאָ צו איהר? אויך בין איך נישט מחויב די וועלט מחזיר למוטב צו זיין. חוץ דעם, בין איך זיכער, אַז זי טהוט דאָס אַלץ דער ביטטערער פרנסה צו ליעב! בטבע איז זי אַזא כשר'ע נשמה, ווי אַללע יודישע טאָכטער. אַ גאַנצע טאָג, אַז איך מיט ליב חון זענ'מיר אין פאַבריק, קאָכט זי אונ וואַשט אונ קעהרט די שטוב. אָבענד צייט, געהט זי ערשט, צוזאַממען מיט'ן פאָטער, אין זייערע אָרטער, וואו זי זינגט אונ שפיעלט, אונ טאַנצט, פאַרן עולם. איך זיטץ מיר אין דער היים, לערן תורה אונ שרייב צו דיר. געגען האַלבער נאַכט קוממען זיי, טרינקען מיר צוזאַממען טהיי אונ מען געהט שלאָפען.

אונ דאָס, וואָס דו שרייבסט, אַז דיר דאַכט זיך, אַז גנענדיל האָט דאָס געמוזט צו גנב'נען דען לאָפּפעל, וואָס האָט אונז דעמאָלט געפעהלט, — דאָס איז שוין גאָר קיין ווערטער נישט!

גנענדיל איז אָפשר נישט אַזוי פרום אין אמונה זאָגען. אָבער אַזוי, אַ פרעמדענס, חס־ושלום, וועט זי נישט ריהרען! אונ, חלילה וחלילה, זי זאָלל זיך דערפון נישט דערוויסען! זי בעהאַנדעלט מיר ממש ווי אַיין אייגען קינד; פראָגט מיך אַללע מאָל, צו איך ברויך נישט אַ ווייס העמד, צו וויל איך נישט נאָך אַ גלאָז טהיי!

אונ באמת איז זי אַ וואויל קינד. אַלץ, וואָס זי פערדיענט, גיט זי אַוועק דעם פאָטער. היינט וואָללסט זעהען, ווי זי האַלט איהן בכבוד, הגם ער איז עס נישט ווערט! חאָטש ער קומט אַ מאָל אַ היים

פֿריילין, גאָר פֿריילין און רעדט פֿאַר פֿייער, פֿאַר וואַססער!

אויך האָט מיר ליב חזן בפירוש געזאָגט, אַז ער זאַמעלט איהר נדן, און קומט ער צום ערשטען טויזענדער, זוכט ער איהר אויס אַ חתן, און פֿיהרט זי אונטער דער חופה כדת משה וישראל! און זי וועט זיך שוין נישט רייסען דען האַלז פֿאַר אַ פֿרעמדען עולם! איך ווייס נישט, צו ער מיינט עס ערנסט, נור — הלואי! זאָלל איהם גאָט העלפֿען, ער זאָלל עס דערגרייכען; זאָלל זי אַוועק וואַרפֿען די מאוסע פּרנסה,

גנענדיל, איז אפילו דערביי געוועזען, און זי האָט זיך געריטעלט פֿאַר בושה, ווי עס פּאַסט פֿאַר איין אמת יודישע טאָכטער; אַ פּנים, זי איז אויך מסכּים.

בעט איך דיך דעריבער זעהר, מיין ליעבע חנה'לע, דו זאָלסט זיך דערוויטערן פֿון לשון הרע און רכילות. דאָס איז גאָר קיין מנהג נישט, קיין יושר נישט; דאָס פּאַסט פֿאַר קליינשטאָדטעלדיגע ווייבער. און דו, גאָלדענע חנה'שי, דאַרפֿסט קומען אין אַמעריקאַ. דאָ זענען די ווייבער גאָר אַנדערש; געזעצטער, ערנסטער און — פֿערנומענע מענשען ווי די מאַנסבילדען.

און צוריק געשמועסט, איז דיין שמואל משה קיין שניידער נישט, קיין שוסטער נישט, ער זאָלל אַוועק וואַרפֿען אַ ווייב פֿאַר איין אַנדערע וועגען. דו טאָרסט עס גאָר נישט טראַכטען! דאָס איז פֿאַר מיר גלאַט אַ חלול הכבוד! און, זיי וויססען, אַז דיינע רייד שטעכען מיר ווי מיט מעסער; און ליב חזן מיט דער טאָכטער זאָללען זיך דאָס דערוויססען, וואָלטען זיי מיך פֿערלאָזט. איך וואָלט געבליבען איינער אַלליין ווי אין אַ מדבר. עס וואָלט אַ פֿאַלל געוועזען אומצוקומען, וואָרען דאָס לשון קאָנן איך נאָך נישט, קיין איינציגע וואָרטער, און ווייס נאָך נישט, וואו אויס און וואו איין.

און צונדערט בעט דיך, און בעט דיך זעהר, מיין ליעבע חנה, זאָלסט נעהמען דאָס קינד ביים האָנדטיל, און זאָלסט מיט'ן האָנדטיל איבערגעהן אויפ'ן פּאַפּיר, ער זאָלל מיר עפּיס צושרייבען; לאָמיך פֿון איהם זעהן חאָטש אַ צורת אות! רבונו של עולם, וויפֿיעל מאָל שטעל איך מיך אַוועק אין אַ זייט, איינער אַליין אין אַ ווינ־קעלע, און וויין מיך גאַנץ גוט אויס! און אויף וואָס וויין איך? אויף דעם, וואָס איך בין נישט זוכה צו לערנען מיט מיין קינד תורה! האָב איך וועניג האַרצווייטאָג דערפֿון, קוממען נאָך די בריעף דיינע, און שיטטען מיר זאַלץ אויף די וואונדען. אָט, היינט האָט מיך ליב חזן געבעטען, און גנענדיל, דאָ הייסט זי סאָפֿיא, האָט אויך צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּף, איך זאָל געהן מיט זיי, הערען ווי זי זינגט, און זעהען ווי זי טאַנצט, און איך האָב נישט געוואָלט; האָט ליב חזן ווייטער געזאָגט: נאַריִ־שער חסיד, זי האָט פֿערצויגען מיט'ן נאָזיל; נור מיין דאגה! איך וועלל מיר געהן אין מיין דרך און וועלל נישט אַראָב אויף אַ האָהר!

בלייב געזונד, דו און אונזער קינד, ווי עס ווינשט דיר, דיין מאַנן

שמואל משה.

זעה, למען השם, די זאַך וועגען די קליידער זאָלל בלייבען בסוד. עס זאָלל ערפֿון, ביי אונז אין שטאָדטיל, קיין ילוד איש נישט וויססען, איך וואָלט מיך געשאָמט די אויגען אויפֿצוהייבען.

בעלך שמואל משה הנ"ל.

פֿיערטער בריעף.

אל אשתי הצנועה מרת חנה תחית.

אין צעהן בריעף, האָב איך גנענדיל'ס נאָמען נישט געברענגט איבערן מויל. איך האָב אפילו, דען פֿאָטער איהרען, ליב חזן, נישט דערמאַנט. מיט גרויס מיה, האָב איך מיר געדונגען איין אַנדערע דירה, ביי'ן אַ היגען שוחט, אונ האָב זיי שוין כמה וואָכען נישט געזעהן. אונ דו האָרסט נאָך אַלץ נישט אויף צו שרייבען גנענדיל אונ גנענדיל, אונ סאָפֿיע אונ סאָפֿיע! אונ וואָס ווילסט דו פֿון איהר? וואָס? איך זאָלל אַזוי געזונד זיין, מיר ביידע זאָללען אַזוי געזונד זיין, אויך זאָללען מיר אַזוי זוכה זיין צו זעהן זיך, צוזאַממען מיט'ן קינד, אין־פֿריידען, ווי איך האָב אַליין געזעהן, ווי סאָפֿיע איז אַריין געקומען צום פֿאָטער אין פֿאַבריק, אונ עס איז צו איהר צוגעגאַנגען דער דירעקטאָר אַליין, אונ האָט אָנגעהויבען מיט איהר צו ריידען, חן׳דליך צו מאַכען; אונ, הגם איך האָב נישט פֿערשטאַנגען, וואָס ער רעדט צו׳ן איהר, ווייס איך דאָך, אַז ער האָט געמיינט נישט קיין מצוות אונ מעשים טובים, אונ האָט זי נאָך געוואָלט אָננעהמען ביי'ן אַ באַקק. נו, וואָס קלערסט דו? איך בין נבהל ונשתומם געוואָרען, אַזא פֿאַטש האָט זי איהם דערלאַנגט איבער דער האַנד! אונ, האָסט נאָך געזאָלט זעהן, מיט וואָס פֿאַר אַ גאוה זי האָט זיך פֿון איהם איבערגעדרעהט אונ אַוועקגעגאַנגען. איך האָב מיך פּשוט מחיה געוועזען...

זעהסט דו דאָך בחוש, אַז נאָך אַללע זאַכען איז גנענדיל אַ כשר קינד, אונ דו ביסט אויף איהר מוציא לעז בחנם. דו שרייבסט, אַז זי ווילל מיך אַריינהאַפּען ווי אַ פֿיש אין אַ נעטץ אַריין אונ נאָך אַזעלכע נאַררישקייטען, — שוואָרען קאָנן איך דיר, יום־כפור ביי'ן אַ ספר תורה, אַז עס איז שקר. אונ דאָס דיר צוליעב דערוויי־טער איך מיך פֿון איהר, מייד זי אוים ווי ווייט מאָגליך איז. טרעפֿט מען זיך, אָנפֿער איך איהר אויף הונדערטער וואָרטער מיט אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ. אונ ווייטער דאָס זעלבע: באמונה שלי, אַז דו ביסט זי חושד גאָר אומזיסט; דו זינדיגסט, חס־ושלום, פֿאַר גאָטט! נור דאָס איז נאָך גאָר נישט, איך וואָלט עס, ווי אַללע מאָל,

פערשוויגען, איז אָבער דערפון אַרוים געקוממען אַ מעשה, וואָס — גאָטט זאָלל שומר ומציל זיין! איך וואָלט בעססער געוואָלט, די ערד זאָלל מיך איינשלינגען, איידער אַזא בושה!

ביי דער אַרבייט איז מיר איינמאָל, יענע וואָך, נישט גוט געוואָרען; עפּיס האָט מיר אָנגעהויבען צו שווינדלען פאַר די אויגען. איך האָב אָנגעהויבען חלישען. אַז איך בין צו מיר געקומען, בין איך שוין געלעגען ביי מיר אין שטוב אוי'פן בעטט. ביים בעטט איז געשטאַנען אַ דאָקטאָר. געזאָגט האָט ער, אַז עס איז אַ פיבער, — אַזוי רופט מען דאָ קדחת. אָבגעלעגען בין איך אַ טאָג צעהן. און איבער דער גאַנצער צייט איז ליב חזן נישט אָבגעטרעטען פון מיין בעטט, און האָט מיך געראַטוועט ווי איין אייגען קינד. שפּעטער בין איך מיר געוואָהר געוואָרען, אַז, ווענן איך בין געלעגען אין היץ, פלעגט סאָפיע אויך קוממען מיך מבקר חולה זיין... און פונק דעמאָלט איז איינמאָל אָנגעקוממען דיינס אַ קאַרטעל, אין וועלכען דו האָסט אויסגעאָסטען דיין ביטטער האַרץ אויף דער אומשולדיגער סאָפיע... זיי האָבען אַ ודאי און אַ ודאי די קאַרטע געליינט, וואָרען איך בין דאָך געלעגען אין דער היץ...

און, ווענן דו האָסט געשריבען דיינע מאוסע רייד, דיינע זלזולים, די בלבולים דיינע, האָבען זיי דאָ פאַר מיר כמעט דאָס לעבען געשטרעקט... גערופען דאָקטוירים, געבעטט און איבערגעבעטט, רפואות דערלאַנגט און עטליכע אייגענע חפצים פערזעצט, עס זאָלל זיין מיט וואָס צו ראַטיווען. אַ פלאַש וויין אפילו האָבען זיי מיר געבראַכט. איך האָב זי אפילו נישט אָנגערירט מיט'ן מויל; אמת נסך! נור זיין מיין איז דאָך גוט געוועזען... אַ חוץ דעם פלעגען זיי מיר דריי מאָל אין טאָג מאָסטען מיט אַ גלאָזערן ראָהריל די היץ, אַזוי הייסען דאָ די דאָקטוירים... און ווער האָט מיר דאָס אַלץ פערצאָהלט? טאַקי דער שוחט מיט'ן ווייב; זיי האָבען מיר דאָס אַלץ דערצאָהלט. ווענן נישט ליב חזן און סאָפיע, וואָלסט דו שוין היינט, חס ושלום, איין אַלמנה געוועזען! שרייבסט דו אין דער אייגענער צייט אַזוינע נאַרישע הבלים. פע, אַ חרפה און אַ שאַנד! איך ווייס גאָר נישט, ווי דו וועסט קאָננען קוממען קיין אַמעריקאַ, ווי דו וועסט גאָר קאָנען זיין אין אַמעריקאַ!

איך האָף, מיין ליעבע חנה'לי, אַז דו וועסט אַוועק וואַרפען די נאַרישקייטען, און פון היינט מאָל אָן, וועסט דו מיר שוין דאָס לעבען מיט אַזוינע בריעף נישט פערביטטערן.

אָפט שלאָף איך נישט ביינאַכט. דאַכט זיך מיר דעמאָלט, אַז איך זעה בחוש, ווי דו זיצט דאָרט ביים טיש און שרייבסט צו מיר אַ בריעף. דו שרייבסט און מעקסט, שרייבסט און מעקסט, און איך זעה דעם בריעף, אָבער פון וויטען דער־קען איך נישט די אותיות. און איך האָב גרויס צער דערפון, וואָס איך קאָנן דען

בריעף פון דער ווייטען נישט לייענען, אונ דו נעהמסט די פעדער, לעגסט זי דעם קינד אין האַנדטיל אַריין, — אויף דער שוים אַרויף האָסט דו עס גענומען, — אונ פיהרסט מיט זיין האַנדט'ל!

אונ דו זעהסט, מיין ליעב ווייב, אַז איך שיקק דיר וואָך ביי וואָך פינף דאַלאַר; אַז איך קום אוים מיט אזוי וועניג. אונ אין גאַנצען האָב איך נישט מעהר, ווי דריי העמדער; וואָרען בעטען סאַפּיאַן, זי זאָלל מיר קויפען, קאָנן איך נישט. אונ די שוחט'קע איז אַ יולדת אונ געהט נאָך פון בעט נישט אַראָב, אונ מאָרגען וועט זיין, אם ירצה השם, דער ברית מיט מזל...

יאָ... נישט דאָס אָבער מיין איך. דער עיקר איז — זיי אַ מענש, פאַר זיך אונ פאַר מיר, דיין מאַנן,

שמואל משה.

אַ צושריפט אין דער זייט איבער דער גאַנצער לאַנג פון בריעף:

די מינוט בעקום איך פון דיר ווידער אַ בריעף. אַצונד מיין חנה'לי, זאָג איך דיר שוין בפירוש אונ בפרוטרוט, אַז דאָס איז אַ פשוטער שגעון, רחמנא ליצלן! טאַקי, ווי מען זאָגט, מויל אונ אויערן אויפצושטעללען, אויף וואונדער צו לויפען! דו שרייבסט, אַז דו קאָנסט דיר אויך לאָזען וואַקסען צאָפּ אונ רעדען מיט פריצים, אַז דו קאָנסט אויך זינגען אונ טאַנצען — אונ, אַז דו וועסט צו פיס אַוועק געהן צום רבי'ן אונ אָבגעבען אַ קוויטעל, ער זאָלל שיקקען אַ מיתה משונה אויף מיר אונ אויף זיי — — —

וואָס שרייבסט דו? וואָס איז עס פאַר דבורים?

רבונו של עולם, וואָס איז מיט דיר געוואָרען?

איך קלער אונ קלער, אונ ווייס שוין נישט וואָס צו קלערען! איך זאָג דיר מיין עצה: זאָללסט אַוועק וואַרפען דיין לשון הרע, מיט'ן רכילות, מיט די קללות! עס פּאַסט נישט פאַר דיר! אונ איך זאָג דיר, בלי נדר ובלי מסקנא, אַז באַם דו וועסט מיר נישט גיך אונ באַלד שרייבען אַ בריעף, ווי אַ כשר יודיש ווייבעל דאַרף שרייבען. וועלל איך דיר פשוט נישט אָנטפערן; איך וועלל שיקקען אַ שליח מיוחד נאָכ'ן קינד אָהן דיר... האָרסט? אַז נישט... וועלל איך מיך וואַרפען אין ים אַריין... עס איז אַ פאַלל, חס ושלום, משוגע צו ווערען!

דיין מאַנן, הנ"ל.

ב) צוויי בריעף, וואָס חנה האָט בעקומען פון איהר קרובה פון לובלין אונ פון איהר ברודער.

עֶרְשְׁטֶער בְּרִיעף.

ידידתי, שארת בשרי, האשה הצנועה והחשובה, מרת חנה תחיה.

ליעבע חנה, דו ביזט געוועזען אַ גאַנצער נאַרר אונ אַ האַלבער נביא, אַז דו האָסט מיר געשיקט אַ צווייטען בריעף! וואָרען דער ערשטער בריעף איז אַריין גע-פאַללען מיין זולל וסובא אין דער האַנד אַריין; ער האָט איהן אַריינגעלעגט צו זיך אין קעשעניע, אונ, ברוך השם, פערגעססען אָבצוגעבען! אַזוי איז זיין שטייגער, אַ חוץ פרעססען אונ זויפען ליעגט איהם גאָר נישט אין זינגען. נור, אַז איך האָב בעקוממען דען צווייטען בריעף, איז מיר באַלד איינגעפאַללען, צו זוכען ביי'ן איהם אין קעשענע. אונ, אַז מען זוכט, געפינט מען.

חנה'לי קרוין, לעזענדיג דיינע צוויי ביטטערע בריעף, האָב איך געמיינט, אַז מען שלאָגט מיך מיט אַ האַק אין קאָפּף אַריין. פאַר גרויס צער האָב איך נישט געוואוסט, וואו איך בין אין דער וועלט. תיכף ומיד האָב איך מיך אָבער בערוהיגט. איך האָב מיר אַזוי געטראַכט: למשל, ווענן מיין משוגענער מאַנן וואָלט געוואָלט עוקר זיין קיין אַמעריקאַ — נו? וואָלט איך דאָך מיר געמאַכט סעודת פורים, געלאָזט זיך כלי־זמר שפיעלען!

וואָרען בערעכען: די גאַנצע פרנסה מיינע איז, ווי דו ווייסט, פון פּאָססיל סמאַ-לע. דאַרף איך, ברוך השם, נישט זיין לאַסקע. במילא, קאָנן איך גאָר נישט פער-טראַגען זיינע תנועות אונ הויות, אַז ער קומט צו מיר אין געוועלב אַריין.

אַ יודענע, אַנטפערט ער נישט, דער חסיד! נעהמט נישט אויס דער האַנד! אונ, זאָגט ער אַ מאָל אַ קונה, אַ מאַנסביללען, אַ מקח, איז עס טאַקי אונטערן קרן! נעהמט ער געלד, נאַרט מען איהן אַריין פאַלשע אונ אָבגעריבענע מטבעות! טהוט ער מיר שוין די טובה, אונ נעהמט אַ שטיקעל קרייט אין האַנד אַריין, אונ מאַכט אַ חשבון, איז עס אַ חשבון! זאָלל מען מיר אַזוי רעכענען מיינע זינד, אויף יענער וועלט, ווי ער בערעכענט מיין סחורה!

אונ דאָס, וואָס דיין מאַנן, האָט דיר נישט איבערגעלאָזט קיין גט, איז מיר נאָר קיין גרויס וואונדער נישט; וואָרען מיין מאַנן, דער משוגענער, לעקט ביי מיר נישט קיין האָניג, ווילל מיר אויך קיין גט נישט געבען! אונ צו וואָס זאָלל ער מיר

געבען אַ גט? עס פֿעהלט איהם עפּיס ביי מיר? ער האָט זיך זיין פֿיינע דירה; קומט ער אַהיים, איז גרייט אַ וואַרימעס, דאָס בעטט איז געבעט צו דער צייט, משבת לשבת — אַ ווייס קלאָר העמד? פֿיעל מאָל איך בעט איהן מיט גוטען, ער זאָלל געהן צו אַללדי רוחות, אונ ער — גאָר נישט! ער זאָלל זיך עס אַ ריהר טהון! אונ, אַז איך שילט איהן אָדער וואַרף איהם עפּיס אין קאָפּ אַריין, — רוקט ער זיך אָב אין אַ ווינקעל, מאַכט אַ רחמנות פּנים, נעהמט נאָך אַמאָל מַיִם אויף די עינים; אונ איך נאַרר קריג אויפֿ'ן רחמנות! גיב איהם נאָך עססען אונ טרינקען, אונ ער געהט זיך אַוועק!

אונ וואָס דו שרייבסט מיר וועגען דיין משפּט, זיי וויססען, שוועסטער חנה, אַז איך האָב דאָ איין אַדוואָקאַט גאָר אַ מפורסם. וואָרען, צו מיין באָז מזל, האָב איך אַלץ־אין־איינעם ספּראַוועס מיט די קאָבינס די חצופות; האָרסט דו, חנה'לי, אַזעלכע דיענסטען, ווי מיר האָבען דאָ אין לובלין, איז אויף דער וועלט נישט דאָ! וואָס זאָלל איך דיר זאָגען, — פֿרעסערקעס אונ זויפֿערקעס, גנב'נען מיט די אויגען אונ ענטלויפֿען נאָך פֿאַר'ן קוואַרטעל; אונ גיבען מיך נאָך איין אין סאָנד אַריין, איך זאָלל זיי בעצאָהלען פֿאַר אַ קוואַרטעל! אונ אין סאָנד איז היינטיגע צייטען, רחמנא ליצלן, קיין חלוק נישט צווישען אַ דיענסט אונ אַ בעל־הבית'טע, אונ איך מוז שטעהן מיט איהר אין איין שורה! איך טאָר אפילו אַ מויל נישט אָפּעפֿנען, אַ וואָרט נישט ריידען, וואָרען באַלד גיט דער סודיאַ אַ קלונג מיט'ן גלאָקיל אונ פֿערשרייבט שטראָף ביז דריי רובעל. דעריבער געה איך טאַקי נישט אַלליין אין סאָנד אַריין, אונ האָב מיר אויסגעזוכט אַ גוטען אַדוואָקאַט, אַ מויל — שוועבעל אונ פעך, אונ ער פֿיהרט מיר שוין אוים די זאַך, ווי עס קעהר צו זיין. ער האָט מיר אַלליין געזאָגט, אַז דער סודיא האָט מיך שוין וויפֿיעל מאָל געוואָלט איינ'יַשב'ען פֿאַר אַ בלבול, פֿאַר וואָס איך רייס אַ דיענסט ביי די האָר, אָדער אַזוי פֿאַר אַ מתנת יד! קאָנן ער אָבער נישט, וואָרען דער אַדוואָקאַט מיינער האָט ביי זיך אַללע סאָנדאָווע ביכער, ווייסט אַללע, אָבער טאַקי אַללע זאַקאָנעס, אונ קלויבט אויס פֿאַר מיינעטוועגען די בעססטע זאַקאָנעס, אונ שטיכט איהם דערמיט די אויגען אוים אונ ער בלייבט זיצען ווי אַ גולם, וויל יאָ, וויל נישט, שרייבען מוז ער: פּטור, פּטור!

אונ תיכף ומיד, — אַז איך האָב דיין בריעף בעקוממען, אונ האָב דען פֿריהערדיגען געפֿונען ביים בטלן מיינעם אין קעשעניע — בין איך געלאָפֿען צום אַדוואָקאַט, אונ ער האָט מיך אויפֿגענוממען מיט גרוים כבוד, טאַקי ביי זיך אין פֿיינעם קאַבינעט, אונ ה͏ָאט מיר געבעטען זיטצען אויפֿ'ן פּלושענער סאָפֿאַ.

איך האָב איהם דערצאָהלט דיין גאַנץ עסק, פֿון אַלף ביז תיו, טאַקי ביז אויף דער האָהר; אונ ער האָט אַלסדינג געלאַססען אויסגעהאָרט, הגם דאָס פֿאָרצימער איז געווען פֿולל אונ פֿולל מיט מענשען. ער האָט אויסגעהאָרט אונ איז זיך אַרום

געגאַנגען אין זאַלל אויף און אַב.

דערנאָך האָט ער אָבגעזיפּצט, און געזאָגט, אַז לויט די זאַקאָנעס, האָט אַ טאָכטער דען אייגענען דין וואָס אַ זוהן, און קריגט אַ גלייך חלק ירושה ווי ער. איז דאָך, דאַכט זיך, גוט? איז אָבער פאַראַן אַ שלעכטער פּונקט, אַז אַ ווייב קאָנן נישט מאַהנען אין סאָנד, אָהן דעם מאַנס ידיעה. זי איז אין זיין רשות און מוז האָבען זיין פּלעניפּאָטענציע...

און אַז איך האָב איהם געזאָגט, אַז דו ביזט, לא עליכם, איין עגונה, אַז דער מאַנן דיינער האָט דיך אַוועק געוואָרפען, און דו מאַגסט, לויט מיין שׂכל, טהון אַלץ וואָס דו ווילסט. האָט ער זיך מיר געשטעללט קעגענאיבער און געשאָקעלט מיט'ן קאָפּף אין דער בּרייט, לא מיט איין אלף — הייסט עס!

און תּיכּף איז ער צוגעגאַנגען צו דער שאַנק, האָט זי געעפענט, און אַרויסגענוממען אַ בוך, נאָך אַ בוך; אַריינגעקוקט און אַוועקגעלעגט, אַריינגעקוקט און אַוועקגעלעגט, און דורכגעוואָרפען אַזוי כּמה וכמה ביכער, קליינע און גרויסע, און נאָך גראָססערע. איינער איז געווען אַ גראָבער; איך זאָלל נישט זינדיגען מיט די רייד, ווי אַ דבר אחר. און דאָרט, אַ פּנים, האָט ער געפונען, וואָס ער האָט געזוכט, וואָרען ער האָט געקוקט און געקוקט.

און דערנאָך זאָגט ער מיר, אַז אויב עס וועט פאַרביי געהן פינף יאָהר, זייט דיין מאַנן איז ענטלאָפען, און דו וועסט ברענגען אַ פּאַפּיער פון וואָיט פון דיין שטאָדט, אַז אין די גאַנצע פינף יאָהר האָט זיך דיין מאַנן נישט געוויזען, וועט ער, דער אַדוואָקאַט, איינגעבען פאַר דיר אַ פּראָשבע אין סאָנד אַריין, און דער סאָנד וועט דיר געבען רשות צו פּראָצעססירען אָהן דעם מאַנן.

אַזוי האָט ער אויסדריקקליך געזאָגט, און איך גיב דיר איבער זיינע דבורים וואָרט ביי וואָרט.

איך האָב איהם געגעבען אַ רובעל, האָט ער זיך אפילו געקרימט, אַ פּנים, ווענינ, נור גענוממען האָט ער; זאָללסט דו מיר, חנה'שי קרוין, דען רובל, למען השם, באַלד אָבשיקען, וואָרען די פּרנסה איז זעהר געשלאָגען, און סמאָלע איז היינט גאָר קיין גאַנגבאַר אַרטיקעל נישט...

צונד צוריק צו דער זאַך:

עס קוממט אוים אויף מיינע רייד! איך זאָג שוין דאָס אַללע מאָל, אַז די תּורה הקדושה (זייערע זאַקאָנעס, להבדיל, אַ ודאי!) האָט אונז איבערגעגעבען אין גזל'נישע האָנד אַריין. אַ מאַנסביל, אַ גולם, אַ לא יוצלח, מאָג גט'ן דאָס ווייב ווען ער וויל; אַלליין, צו דורך אַ שליח. און אַזאַ אשת חיל, למשל, ווי איך בין, קאָנן נישט פּטור ווערען פון אַ מאַנן אַ בטלן, בשום אופן וצד!

געהען מיר ביידע אויף אַ ברית, שטאָפּט מען איהן מיט פיש און פלייש, פון

אללעם גוטען, אונ איך — בעקום מיליבינע ציקאָריע!

זיטצט ער אין סוכה, מוז איך איהם אריינשיקען דאָס שאָנטטע אונ דאָס בעס־טע, אונ פאַר זיך לאָזען די ביינער!

3 וואָכען, 9 טאָג, אונ אלע תעניתים האָב איך גלייך מיט איהם; שמחת תורה איז זיין! ער געהט צו׳ן רב, איהם גיט מען מעד מיט אָפּפעל! אונ וואָס וועט זיין אָרטען, מישטיינס געזאָגט — דער גן־עדן מיינער? איך וועל זיין דעם משוגענעם׳ס פיסענבאָנקעל! ער וועט זיך דאָרטען זיטצען אויף א פאָטער־שטול, אונ איך וועל זיין, זיין פיסענבאָנקעל!

דאָ אויף דער וועלט איז ער לכל הפחות א שוואַכער בשר ודם, האָט ער פאַר מיר מורא; אָבער וואָס אין גן־עדן וועט זיין, פרעג מיר בחרם! אונ, זאָגען זאָג איך דיר אויסדריקקליך, זאָלל ער מיר דאָרט א שטוים טהון מיט׳ן פוס, ווייסט דער איי־בערשטער, וואָס דערפון וועט אַרויסקוממען!

אונ, צוריק געשמועסט, וואָס טויג דיר א גט? גלייב מיר, אללע הינד האָבען איין פּנים! אללע—נישט ווערט א דרייער! ווייסט דאָך — מיין שוועסטער מרים האָט צעהן געהענדיגע יאָהר געליטען פון איהר מאַנן, איידער זי האָט פון איהם אַרויס געקריגען א גט; דערפאַר האָט זי איהם אוועקגעגעבען דאָס געלט, די מלבושים, מיט איין וואָרט — הכל כאשר לכל. נו, דאַכט זיך, מזל אונ ברכה!

האָט זי ווייטער חתונה, טוישט זי שופרות אויף קאָנע־ביינדליך, א נייער בטלן קומט קאָרמען! זי שרייט ווייטער א גט; ער האָרט זי ווי׳ן רב אונ זי האָט שוין נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען!

בקיצור, שוועסטער חנה, אונזער מוטטער חוה האָט געזינדיגט אונ מיר ליידען פאַר איהרע זינד! אונ אייביג וועלען מיר אַזוי ליידען! דען—פאַר א מאַנן קאָנן מען אפילו אין קבר נישט ענטרינגען. לעבדים ולשפחות האָט מען אונז פערקויפט, אפילו אויף יענער וועלט אויך! — אַזוי איז געוועזען פערצייטענס, אַזוי איז היינט; אונ לעתיד לבוא וועט אויך אַזוי זיין! מען מוז ליידען! וואָרען וואָס זאָלל מען טהון, אַז עס איז דעם רבונו של עולם׳ס רצון אַזוי.

דעריבער, שוועסטער חנה, האָב בטחון אויף גאָטט, ברוך הוא. בערבלייב געזונד אונ פערגעס דיין מאַנן! אין אַמעריקא, איז ער א ודאי אַרויס להרבות רעה. אַזוי טהוען זיי שוין שטאָנדיג, ימח שמם, אַז זיי קוממען קיין אַמעריקא!

אין דער התחלה שרייבען זיי צוקקער־זיססע בריוועלעך, שיקקען געלד; דער־נאָך ווערט עס וואָס א מאָל ווענינער; שרייבט מען אונ מען שיקט שוין געלד א מאָל אין א יאָהר, דערנאָך—איינמאָל אין א יובל... זיי ברוי־בען דאָרט נישט זייערע ווייבער! זיי האָבען דאָרט, רחמנא ליצלן, אַנדערע, בעססערע, פלינקערע ווייבער!

איך זאָלל נישט זינדיגען מיט די רייד, ביי אונז אין לובלין איז אין דער

יודישער גאס, נישט דאָ קיין הויז אָהן איין עגונה! שרייב דריי פּאי'ן, זאָג איך דיר, פער־געסס! זאָלל זיך דיר דאכטען, אַז דו ביזט איין אַלמנה, חס ושלום, אָדער אַ גרושה!

זעה בעססער צו טהון אין דיינע ציבעלעס. זאָלל דיר השם יתברך, שיקקען הצלחה אין דיין עסק, זאָלסט מצליח זיין, וואו דו וועסט זיך נור קעהרען און ווענ־דען. ווי עס ווינשט דיר דיין קרובה,

(די אונטערשריפט איז נישט צום איבערלעזען).

איך בעט דיך, למען השם, דו זאָללסט מיר וואָס צום געשווינדסטען אָבשיק־קען דען רובל. וואָרען מיין מאַנן, דער זולל וסובא, האָט שוין פעראיבעל אויף מיר, צו וואָס איך האָב אויסגעלעגט דען רובל.

(די זעלבע נישטלעזבארע אונטערשריפט).

צווייטער בריעף.

לאחותי הצנועה, הנגידה, החשובה מרת חנה תחיה.

ערשטענס מעלד איך דיר, טהייערע שוועסטער, אַז מיר זעננען, ברוך השם, אַללע בקו־הבריאה, חוץ אשתי חוה'לע, תחיה, וואָס דער הוסט, לא עליכם, לאָזט זי נישט אָב אַ רגע, און תיכף, אם ירצה השם נאָך דער חתונה, וועט זי מוזען פאָהרען קיין וואַרשוי צו'ן אַ דאָקטאָר.

רצוף בזה, שיק איך איין אַ חתונה־בריוועל. זאָלסט זעהן, למען השם, צו קומ־מען אויף דער חתונה, און מקבל תענוג זיין. נור, למען השם, בעט איך דיך, אַז זאָלסט מיר נישט שטערען דען נחת פון בתי התיה, און בעהאַלטען אַללע טענות ותביעות אויף נאָך דער חתונה.

קיין כלה־מתנה ביסט דו נישט מחויב צו ברענגען. אויב עס געהט דיר וועגען דער בושה, וועט זיך נאָך, אם ירצה השם, געפינגען עפּים אין שטוב פאַר דיר פאַר אַ מתנה; איך וועלל דיר נישט קאַרגען. בלוט איז קיין וואַססער נישט און אַ שוועסטער בלייבט שוועסטער.

און וואָס דו שרייבסט, אַז דו האָסט קיין מלבושים נישט, איז אויך נאַריש. קאָנסט דיר באָרגען אַ מלבוש, אָדער דאָרט, אָדער דאָ, אַז דו וועסט קוממען.

און וואָס דו שרייבסט, אַז דו קאָנסט דיך נישט טרייסטען נאָכ'ן ילד, וואָס איז נפטר געוואָרען, — זיי וויססען, שוועסטער לעבען, אַז — ה' נתן וה' לקח. קינדער זעננען אַ פקדון פון גאָטט, ברוך הוא, און, אַז ער וויל אָבנעהמען דאָס פקדון, טאָהר מען אפילו נישט מהרהר זיין' נישט איבערקלערען, חס ושלום!

און וואָס דו שרייבסט, אַז דו האָסט מורא, דיין שמואל משה זאָלל נישט געוואָהר ווערען, אַז דאָס קינד לעבט נישט און דורך דעם, זאָלל ער זיך, חס־ושלום, פֿון דיר אין גאַנצען נישט אָברייסען,— איז אויך איין אומזיסטער חשד... גלויב מיר, שוועסטער חנה, אַז עס איז גאָר נאַריש. וואָרען—ממה נפשך: איז אמת, וואָס לייטען זאָגען, אַז שמואל משה איז געוואָרען אוים שמואל משה, חס ושלום, אַז ער איז אַוועק גאָר אין אַנדערע דרכים,—איז אַלץ איינס, צו דאָס קינד לעבט, צו ניין; נישט ער דאַרף דיך, נישט דו קאָנסט דיך האַלטען אָן איהם!

אויב ווייטער, ווי איך האָף צו זיין ליעבען נאָמען, דאָס אַלץ איז נישט גע־שטויגען, נישט געפֿלויגען, נור אַ בלבול פֿון בייזע מיילער, און, ווי איך גלויב באמונה שלמה, שמואל משה איז טאַקי שמואל משה, דער מופלג, דער פֿרומער יוד, האָסט דו נישט וואָס מורא צו האָבען! פֿערקעהרט, ביי האַלב הוצאָה וועט איהם צונד לייכטער זיין דיך אָראָבצונעהמען אַהין, און איהר וועט לעבען בשלום ושלוה כנהוג בישראל...

און וואָס דו האָסט פֿון איהם אַזוי לאַנג קיין ידיעה נישט, — מה רעש? עס איז דאָך, דאַכט זיך, מעבר לים! וויפֿיעל שיפֿפֿען געהען אונטער, רחמנא ליצלן; וויפֿיל בריעף־טראָגער קאָנען אומקוממען אויף אַזא מהלך. און אָפשר מוזען נאָך די שיפֿפֿען דורכגעהן אויף דעם אָרט, וואו, דער ספר הברית שרייבט, דאָס וואַססער שטעהט ווי אַ באַרג און עס איז טאַקי סכנת נפשות. דאַנק זיין ליעבען נאָמען, וואָס דיין שמואל משה איז בשלום אַריבער! דאָס פֿאָהרען למדינת הים האַלט איך טאַקי פֿאַר איין עולה, עס איז אַ סימן פֿון ווייניג בטחון, וואָרען ווער עס האָט בטחון ווייסט, אַז וואו גאָטט וויל, דאָ העלפֿט ער, און עס נישט כדאי איינצושטעללען דען גוף מיט דער נשמה! וואָרען, לויט מענשען פֿערצעהלען, איז אַמעריקאַ פֿאַר דער נשמה אַ סך מסוכנ׳ער, ווי דער ים צום גוף. דאָס יודישקייט, זאָגט מען, גיט מען באַלד אָב אויף דער שיף, ווי דער ים גיט זיך נור אַ שאָקעל! באַלד עסט מען פת עכו״ם, מען קליידט זיך דייטש, ווייבער טראָגען שייטלען! און יש אומרים—אפילו אייגענע האָהר. און, אַ והא ראיה, — מען זאָגט, אַז אין גאַנץ אַמעריקאַ איז קיין איינציגער גוטער יוד נישט דאָ. און איך ווייס טאַקי נישט, ווי אַזוי מען לעבט דאָך, ווי אַזוי מען גיט זיך איין עצה ביי פרנסה זאַכען, אָדער אַז מען ווערט, חס ושלום, קראַנק, צו וואָס אַ מענש קאָנן זיך טרעפֿפֿען! איך זאָג דיר, אַז ווער עס פֿאָהרט אין אַ טומאָה אַריין איז טאַקי מתחייב בנפשו, געהט ער טאַקי ווי אַ נאַריש פֿייגאַלע אַליין אין דער נעץ אַריין! און בפרט אַ יוד אַ למדן. וואָרען, וואָס גרעסער דער מענש איז, איז גרעסער די סכנה, מעהר לאָקקערט אויפֿ׳ן, רחמנא ליצלן, די קליפה, און וויל איהן גובר זיין, צו כמו עשירות, צו מיט נשים יפות; די קליפה האָט שוין איהרע כלים צו דער אַרבייט...

דעריבער איז מיין עצה פאַר דיר, אַז כּל זמן דו ווייסט נישט, וואָס דאָרטען טהוט זיך, פערגעסס אָן דער זאַך! האָסט דו פּרנסה פון די ציבעלעס, איז מה טוב; חס ושלום, — נישט, האָב איך פאַר דיר איין אַנדערע עצה. אם ירצה השם, אַז דו וועסט קוממען אויף דער חתונה, וועלל איך שוין זעהן שלום צו מאַכען צווישען דיר און אשתי חוה'לע תּחיה. פאַרט איין פלייש און בלוט. און בטבע, זיי וויססען, איז זוגתי חוה גיטל זעהר אַ גוטע; זי וועט דיר בודאי מוחל זיין, און, אַז עס וועט זיין שלום ושלוה, און זי וועט פאָהרען באַלד, אם ירצה השם, נאָך דער חתונה, קיין וואַרשוי, — וועסט דו בלייבען בעל־הבית'טע. און אַז זי וועט, אם ירצה השם, בשלום און געזונד צוריק קוממען, וועט זיך אויך נאָך געפינען פאַר דיר איין אָרט ביים טיש, ווי אויך אין שטוב — אַ בעט צו שטעללען. עס זעננען שלעכטע צייטען, נור אַ שוועסטער איז אַ שוועסטער, שניידט מען דינגערע שטיקלעך הערינג.

נור אָהן דעם אַללעם האָבען מיר דאָך צו אַ גרויסען גאָטט, ברוך הוא, ער זאָלל נישט קאָננען שפּייזען איין בשר ודם — אַ יודענע!

נאַ־ישקייטען!

און אויף דער חתונה זאָלסט דו, למען השם, קוממען פריה. זאָלסט קאָננען חוה גיטלען אַביסעל צוהעלפען. אויף דעם איז מען אויך אַ שוואָגערין! דו דאַרפסט זעהען, מען זאָלל נישט מוזען, אין היינטיגע שלעכטע צייטען, צונעהמען נאָך אַ סאַרווער צו אַ קאָכען... נור, למען השם, פון דעם, וואָס איך שרייב דיר דאָ, דער עיקר וועגען איבערבלייבען ביי אונז אויף שפּעטער, זאָלל בלייבען ביי דיר בסוד, חוה גיטל זאָלל נישט וויססען, אַז איך האָב אַזוינס געשריבען. דאָס דאַרף זיך אַליין מאַכען, פון זיך אַליין... דו ווייסט, אַז חוה גיטל האָט פיינט, מען זאָלל איהר אין שטוב־זאַכען עצות געבען... און בטוח בין איך, אַז עס וועט זיך מאַכען. אַ יודענע בלייבט אַ יודענע, האָטש זי מיינט, אַז זי געהט אין ספּאָדיק! דעריבער טאַקי שרייב איך דען בריעף, ווענן זוגתי חוה גיטל איז נישט דאָ אין דער היים; זי איז אַרויס־געגאַנגען אָבשטעללען מיט'ן בדחן, מיט כּלי־זמר. איך וויל איהר אפילו נישט זאָגען, אַז איך האָב דיר געשיקט אַ חתונה־בריוועל; לאָז זי מיינען, אַז דו ביסט אַזוי גוט און פרום געוועזען, אַז דו ביסט אַליין געקוממען!

און השם יתברך זאָלל טרייסטען דיך מיט אַללע אַבלי־ישראל, און לאָז אויסשפּרייטען די פליגעל פון רחמנות אויף אַללע עגונות, אָמן! כּן יהי רצון!

אחותי חנה, ווי דו וועסט דיך מישב זיין, בלייבען דאָרט אָדער קוממען צו אונז אויף שטאַנדיג, — למען השם, אויף דער חתונה זאָלסט דו קוממען! דורכאויס קוממען! און דו וועסט קיין חרטה, חס ושלום, נישט האָבען! עס וועט זיין, אם ירצה השם, אַ שיינע חתונה. עס קאָנן נאָך מעגליך זיין, אַז ער אַליין, זאָלל מאַריך ימים ושנים זיין, וועט קוממען אויף דער חתונה. עס וועט מיך קאָסטען אַ ממון,

נור עס איז כדאי! פערשטעהסט דו, אז אויף אזא חתונה איז כדאי צו קוממען!
פון מיר, אחיך,

מנחם מענדיל.

זוגתי חוה גיטל, איז בזו הרגע געקוממען פון מארק, אונ זעה א סימן, אז עס איז שוין אזוי מן השמים בעשערט,— זי אלליין האט מיר געזאגט, אז איך דארף מיך פאר איהר מיט׳ן בריעף נישט צו בעהאלטען, אז זי האט אויף דיר קיין פעראיבעל נישט. איהר עצה איז, זאלסט פערקויפען די ציבעלעס, מאכען זיך א מלבוש, אונ קוממען לייטען גלייך, ווי א טהייערע מחותנת׳טע, אויף דער חתונה.

קיין מתנה, זאגט זי אויך, דארף מען נישט. אונ האנדלען מיט ציבעלעס קאנן מען, זאגט זי, ביי אונז אויך.

איך זאג דיר, אז זוגתי חוה גיטל, איז א גוטע אונ א חכמה! אונ, אז דו וועסט נור נישט זיין איינגעשפארט, וועט זיך אלץ ענדיגען בכי טוב; וועסט, מיט גאטס הילף, זעהען!

אחיך הנ״ל.

א נישט געענדיגטער בריעף פון הנה׳ן צום מאנן.

מזל טוב דיר, מיין טהייערער כשר׳ער מאנן, מזל טוב דיר!

נא דיר, האר פון אונז ישועות ונחמות! גאטט זאלל געבען, איך זאלל פון דיר אויך הארען אזוינע גוטע בשורות, אזוינע ישועות ונחמות; אמן, כן יהי רצון! מיר זעננען דאך, ווי דו האסט געשריעבען, א זווג, אויף דער וועלט אונ אויף יענער וועלט!

ערשטענס קום איך דיר, מיין טהייערער מאנן, צו מעלדען, אז דער ברודער מיינער מנחם מענדיל שיחיה ואשתו חוה גיטל שתחיה, זאללען ביידע דערלעבען משיח׳ס צייטען, האבען מיר אלצדינג מוחל געווען, אונ האבען מיך אראב געברענגט, אין א מזל׳דיגע שעה, צו זייער טאכטער אויף דער חתונה — אויף סאשע ביילא׳ס חתונה.

א חתונה איז געווען גאר א שאנע, שאנער קאנן שוין נישט זיין! געלויבט איז השם יתברך, וואס איך האב זוכה געווען אונ דערלעבט צו זעהען אזא חתונה! עס איז געווען מכל המינים פליישען, עוף אונ רינד־פלייש; היינט — פישען, אזוינע פיש אונ געפילטע פיש, אונ נאך אללערליי מאכלים; א חוץ וויין, בראנפען, הכל באשר לכל...

און אַלץ איז געווען אַזוי געראָטען, אַזוי פיין! און איך אַליין האָב דאָס פלייש געקאָכט, די פיש געפילט, דעם צימעס געמאַכט, צום טיש געגרייט, און פריהער נאָך אַלץ אַליין איינגעקויפט!

איך בין, ברוך השם, די גאַנצע בעל הבית'טע געוועזען! די סאָרווערקע אויך! וואָרען, געקוממען בין איך נישט צוליעב דעם נחת אַליין.

איך האָב מיין ביסל ציבעלעס פערקויפט, געמאַכט מיר אַ שטיקל מלבוש און געקוממען, אויף מיינע קרובים'ס פערלאַנג, גאַנצע אַכט טאָג פאַר דער חתונה; וואָרען עס האָט נישט געהאַט ווער צו טהוען, מחמת די כלה אַליין איז פערטהוען געוועזען אין די מלבושים, זי האָט פערבראַכט ביז צום חופה-טאָג ביים שניידער, ביים שוסטער, אפילו ביים גאָלדשמיד!...

און חוה גיטל, נעביך, די שוואָגערין מיינע, — הוסט! און די מילץ, זאָגט מען, איז ביי'ן איהר נישט ווי עס דאַרף צו זיין!

בין איך טאַקי געווען די גאַנצע מחותנת'טע, פאַר דער חתונה, און נאָך דער חתונה, נור נישט אויף דער חתונה. בשעת החתונה בין איך געווען זעהר מיעד און פערמאַטערט. בין איך מיר געזעסען אין אַ ווינקעלע און געוויינט פאַר גרויס נחת, וואָס איך האָב זוכה געווען, חתונה צו מאַכען מיין ברודערס טאָכטער; אויך — וואָס זי האָט געהאַט אַזא לייטישע חתונה.

און אפילו נאָך דער חתונה, האָבען זיי מיך אויך, חס ושלום, נישט באַלד אַרויס-געטריבען.

תיכף נאָך דער חתונה, איז די שוואָגערין, זאָלל געזונד און שטאַרק זיין, געפאָהרען קיין לובלין צו'ן אַ דאָקטאָר, זיך איין עצה צו האַלטען, צו וועלכען דאָקטאָר זי זאָלל פאָהרען קיין וואַרשוי.

דערנאָך איז זי געפאָהרען קיין וואַרשוי, און איז אויסגעווען ביי'ן אַללע גרויסע דאָקטוירים; פון דאָרט איז זי געפאָהרען ערגיץ אַנדערש, וואַססער טרינקען, — מינעראַל-וואַססער הייסט עס, — און איבער דער גאַנצער צייט, לערך זעכס חדשים, בין אין געווען די גאַנצע בעל הבית'טע אין שטוב. השם יתברך, זאָלל עס זיי געדענ-קען און זאָלל זיי דערפאַר בעלוינען!

קיין קאָרין איז נישט געוועזען, האָב איך געקאָכט... און דערפון האָב איך פיעל נחת געשעפט, ווי פון אַ ברונען!

ערשטענס, האָב איך קיין צייט נישט געהאַט צו קלערען און צו טראַכטען, און בין, חס ושלום, נישט משוגע געוואָרען, אפילו נישט אַריינגעפאַללען אין אַ מרה שחורה! און קיין צייט האָט נישט געקאָנט זיין, וואָרען די שפע, איז ביי מיין ברודער, ברוך השם, גרויס.

די שענק איז, ברוך השם, פולל; מען לייזט שטיקער געלד, הן פון יודען

און הן פון גוים, להבדיל!

און מיין שוואָגערינס, חוה גיטל תחיה׳ס, געפילטע פיש האָבען, ברוך השם, אַ נאָמען אויף דער וועלט, און איין עולם זיצט, ברוך השם, עסט און טרינקט.

האָט זיך אַמאָל פּאַסיערט, אַז איך האָב פאַרט אָנגעהויבען עפּיס איבער צו־קלערען, און האָב מיך ג ע ו ו אָ ל ט פערטראַכטען; איז אויף דעם געוועזען אונזער בילא סאַשע, זאָלל לעבען. זי האָט מיך באַלד דערמאָנט! און איין אויג האָט זי, קיין עין־הרע, אַ גוטס, באַלד דערזעהט זי!

און אזוי איז אַלץ געגאַנגען בדרך הישר...

פאַר גרויס נחת, וואָס איך בין דאָ די גאַנצע בעל הבית׳טע, האָב איך איינ־מאָל אַרויסגעוואָרפען אַ טראָפּען בלוט פון האַלז, איין טראָפּען נישט מעהר.

דאָס האָט ווייטער דערזעהען מנחם מענדיל, זאָלל געזונד זיין, האָט ער מיר אָנגעזאָגט זָהיר והזהר, איך זאָלל מיך נישט מאַכען ווייסענדיג! וואָרען, ווערט מען, ח״ו, געוואָהר, וועט מען, חלילה, ווייכען זיין שטוב. יוסיל גאַסט־הייזער פון געגענאיבער וועט באַלד זאָגען שווינדזוכט און פּטור! אונזער זייט גאַסס, וועט מיט גראָז פערוואַקסען ווערען!

בילא סאַשע אָבער איז קליגער פאַר איהם. זי האָט באַלד פערשטאַנען, אַז עס איז נישט קיין שווינדזוכט, נור, אַז איך האָב געמוסט געהאַפּען אַ שטיקעל פיש און איינגעשלינגען, און צוראַצט זיך דען האַלז מיט אַ ביינדיל. און, כּדי איך זאָלל, חס ושלום, נישט דערשטיקט ווערען, האָט זי מיר דערלאַנגט אין די פּלייצעס, דאָס ביינדיל זאָלל אַריין אָדער אַרויס און נישט בלייבען, חס ושלום, שטעקען אין האַלז. פאַר גרויס ליעבשאַפט, האָט זי מיר צו אַ שטאַרקען קלאַפּ געטהון, דאָס ביינדיל פון פיש איז אַ ודאי אַראָב, נור דערביי האָבען מ י י נ ע ביינער אַ ביסל געליטטען...

דאָס אַלץ איז איבער געגאַנגען בשלום, און, חוה גיטל, זאָלל געזונד זיין, איז צוריק געקוממען פון וואַססער טרינקען.

געקוממען איז זי, געלויבט השם יתברך, פריש און געזונד, אַ מחיה געוועזן צו קוקען! געלויכטען ווי די זונן! היינט האָט זי אָנגעבּרענגט מתנות, — גאַר פיינע זאַכען; פאַר זיך, פאַר׳ן מאַנן, פאַר דער טאָכטער מיט׳ן איידעם... טהייערע מתנות. נור מיר האָט זי קיין מתנה נישט געבּרענגט; איך בין, זאָגט זי, חס ושלום, קיין דיענסט נישט, מען זאָלל מיר שענקען מתנות, מען צאָהלט מיר דען שכירות? איך בין דאָך געווע׳ן בעל הבית׳טע!

חוה גיטל אלליין האָט כּמה פעמים געזאָגט, אַז איך בין געוועזען די גאַנצע בעל הבית׳טע, און האָב געטהון, וואָס מיין הארץ האָט געגלוסט!

און קוים איז חוה גיטל געקומען, איז זי געוואָהר געוואָרען, אַז מנחם מענדיל איז איבער, דער גאַנצער צייט, נישט געוועזן ביי׳ם רבי׳ן, האָט זי פערבראַכען

די האַנד, אַז די ביינער פֿון די פֿינגער האָבען געקנאַקט. און האָט מיך באַלד אַרויסגעשיקט אין מאַרק אַריין דינגען אַ פֿוהר.

נאָך דעם זעלבען טאָג איז מנחם מענדיל, זאָלל געזונד זיין, אוועק געפֿאָהרען אין אַ מזל׳דיגער שעה צום צדיק.

און אויף מאָרגען האָט מיר חוה גיטל איין עצה טובה געגעבען, איך זאָלל צו־זאַממען נעהמען מיינע זאַכען און געהן צו אַל׳די גוטע יאָהר... וואָרען, ווי באַלד זי אַלליין איז דאָ, און בילא סאָשע העלפֿט איהר צו, בין איך דאָס פֿינפֿטע ראָד ביים וואָגען, און וועלל נאָך, חלילה, משוגע ווערען פֿון לעדיג געהן. זי האָט מיר געראָטען, ענטוועדער איך זאָלל פֿאָהרען צוריק, פֿון וואַננען איך בין געקוממען, אָדער דאָ בלייבען און טהון, וואָס מיין הארץ וועט גלוסטען. זי זאָגט מיר, חלילה, קיין דעה נישט.

נאָך די זעלבע נאַכט, האָב איך שוין אין איהר שטוב נישט גענאַכטיגט!

אַ שאָנע נאַכט איז געווען, האָב איך זי דורכשפּאַציערט אין אַללע גאַססען מיט׳ן פּאָקיל אונטערן אָרים!

זעהסט דו דאָך, מיין טהייערער, כּשר׳ער מאַנן, אַז מיר איז, ברוך השם, גאַנץ גוט. אַז דו דאַרפֿסט מיר מעהר קיין געלד נישט שיקקען, ווי דו פֿלעגסט אַ מאָל שיקקען. גיב בעססער דאָס געלד ליב חזן, ער זאָלל דיר קויפֿען ש״ס, אָדער גנענדיל־סאָפֿיען, זי זאָלל דיר לאָזען מאַכען העמדער. און זעה, למען השם, זי זאָלל דיר אַלליין די העמדער אָנמאָסטען, און זעהען ווי זיי ליגען, די העמדער, — עס איז דאָך אַמעריקאַ!

זעהסט דו, מיין ליעבער, טהייערער מאַנן, אַז איך בין שוין מעהר קיינעם נישט חושד אומזיסט. איך זאָג שוין נישט, אַז גנענדיל, ליב־חזנ׳ס טאָכטער, האָט ביי מיר צו גע׳גנב׳עט אַ לאָפּפּעל, אָדער דען מאַנן, חס ושלום! און אויב איך האָב נישט, נישט דען לאָפּפּעל, נישט קיין מאַנן, ווייס איך, אַז זי איז בּוודאי גאָר נישט שולדיג. איך גלויב באמונה שלמה, אַז השם יתברך האָט דיך און מיך געוואָלט מזכּה זיין, האָט ער דיר צוגעשיקט אויף דער שיף ליב חזן מיט דער טאָכטער, זיי זאָלּ־לען דיך פֿערזאָרגען; כּהויה — אַלץ ווי דו האָסט מיר געשריבען. נור איין זאַך וועט נישט זיין ווי דו האָסט געזאָגט! זאָלסט אפילו אויס דער הויט שפּרינגען, וועסט דו נישט שיקקען קיין שליח מיוחד נאָכ׳ן קינד, זאָלסט עס צונעהמען פֿון מיר צו דיר קיין אַמעריקאַ. וואָרען דאָס קינד אונזערס איז, אין דיין זכות און זכות פֿון דיינע אָבות — לאַנג שוין נישט דאָ; מען האָט עס בעהאַלטען ערגיץ אויפֿ׳ן בית־עולם, אין אַ קליין שטיבעלע אָהן אַ טהירל, אָהן אַ פֿענסטערל, — שריי חי־וקים, וועסט דו נישט וויססען, וואו זיינע ביינדעלעך ליעגען! קיין שום מצבה, קיין שום סימן, גאָר נישט! זוך דעם ווינד אויפֿ׳ן פֿעלד!

די אַספּרה האָט עס צוגענומען אונטער איהרע פליגעל...

און ווייל דו ביסט דער גרויסער בעל־זכּרון און געדענקסט אַלץ, וואָס איך האָב גערעדט, און אַלץ וואָס איך האָב געטהון, וועלל איך דיר דערצעהלען אַ מעשׂה, אפּשר געסטו דו זי אויך געדענקען! עס איז אַ מעשׂה מיט אַ שאלה, וואָס איך האָב נישט געוואוסט, וואָס מיט איהר צו טהון: צו זאָלל איך זי האַפּען אויף מיר און אַרוים לויפען זוכען אַ דאָקטאָר צום קינד, אָדער איך זאָלל פערשטאָפּען מיט דער שאלה די צובראָכענע שויב, דער שניי זאָלל נישט אַריין צום קראַנקען קינד אין שטוב אַריין, אָדער איך זאָלל צודעקען מיט דער שאלה דאָס הייזעריגע קינד, וואָס עס שטיקט זיך, נעביך, — און די קאָלט איז גאָר גרוים, גאָר גרוים! אַ סך מאָל בין איך אַהין און צוריק געלאָפען: פון קינד צום פענסטער, צו דער טהיר, און צוריק פון טהיר צום פענסטער, צו דער וויעג... אַבי געלאָפען! דו ווייסט שוין, מיין געטריי־ער מאַנן, מיין איך, די מינוט נישט פארגעססען. וואָרען, ווי דו מיין טהייערער מאַנן זאָגסט, בין איך צוגעבונדען צו דיר, דו צו מיר און ביידע צום קינד, און צוזנד, אַז דאָס קינד איז נישט דאָ, קאָננען מיר ביידע שוין אויך געלם ווערען. — נור, וואָס וועט גנענדיל זאָגען? דען אמת זאָגענדיג, איז ביי מיר געבליבען, איך זאָלל זיך לאָזען וואַקסען לאַנגע האָר און אָנטהון זיך ווי מען טראָגט זיך אין אַמעריקאַ. אויך, ווייסט דו דאָך, אַז איך האָב אַ זים קול, אַז איך פלעג נאָכזינגען אַללע תפלות, און אַצונד, אַז איך בין געוועזען ביין ברודער מנחם מענדיל, זאָלל געזונד זיין אין נאַכט. הויז האָב איך נאָך געהאָרט פון שכּור׳ע פויערין אַללערליי שיינע ליעדער, — האָב איך מיך דאָס איך אויסגעלערנט, און איך זינג אַ ודאי אַזוי גוט ווי גנענדיל, און אפּשר בעססער פאַר איהר, און קאָנן מעהר לידלעך פאַר איהר. און נאַכטין ביי נאַכט, אַז אַז איך האָב גענאַכטיגט אויטערן בלויזען הימעל, איז נאָך צו מיר געקומען די מלכּה שבא און האָט מיך אויסגעלערנט טאַנצען — און אַ גאַנצע נאַכט האָב איך אַרום געטאַנצט מיט דער מלכּה שבא קעגען דער לבנה.

און דו, מיין ליבער שמואל משה, האָסט גאָר אַ מקח טעות געהאַט! וואָרען איך בין בעססער פאַר גנענדיל׳ן. וואָרען, איך געדענק גאַנץ גוט, אַז זי האָט געהאַט צוויי פּעפּערלעך, איינעם אויפען לינקען אויער און אַ ווייטען אויף דער רעכטער באַק, און — אַ נאָזעל אַ ביסעל אַ פערדרייטעס. און איך, ווייסט דו דאָך, האָב אַ ריין לייב, אָהן אַ שום פּעפּעריל, חס ושלום. — דו האָסט געמיינט, אַז נור גנענדיל קאָנן זינגען, און יעדען פרייטאַג צו נאַכט׳ס טאַנצען, אַז זי אַלליין קאָנן זיך לאָזען וואַקסען צאָפּ, אַנדערע קאָננען גאָר נישט די תורה! נור איך בין, חס ושלום, אויף דיר נישט אין כּעס; האַלט דיך אָן איהר! מיר איז גענוג, אַז איך האָב דעם קינד׳ס קבר׳יל, איך געה אַהין, איך וועלל מיר דאָרט אויסבויען, אַ קליין שטיבעלע און זיטצען דאָרט פון האַלבער נאַכט, ביז דער האָהן וועט קרייען. דעם קינד וועלל איך פערצעהלען

זים און שטילל פֿון זיין טאַטען שמואל משה'ן, וועט ער שטאַרק הנאָה האָבען! און, אַז דו וועסט אַליין קומען, אָדער שיקען אַ שליח מיוחד, נאָכ'ען קינד, וועלל איך אייך מיט די נאָגיל די אויגען אויסקראַטצען, וואָרן דאָס קינד איז מיינס, נישט גנענדיל'ס — ימח שמה וזכרה, זאָלל זי ווערין מיט דיר אין איינעם — — —

אמר המביא לבית הדפוס: דער בריעף איז נישט קיין געענדיגטער; מען האָט איהם געפֿונען צוזאַממען מיט די אַנדערע בריעף אין קעשעניע ביי דער משוגע'נער חנה.

— דער —

אידיש אמעריקאנער רעדנער

א ריעזען ווערק אין אונזער מאמע לשון.

דער אידיש אמעריקאנער רעדנער, ענטהאלט 600 זייטען אנגעפילט מיט דיא בעסטע און פאפולערסטע רעדעס געשריבען אין די שעהנסטע און דייטליכסטע אידיש, פון די גרעסטע אידישע רעדנער אין אמעריקא, ווי אויך פון דיא בעריהמטע אידישע שריפטשטעללער, וועלכע האבען ספעציעל געשריבען פאר דיעזע ענציקלאפעדיע פון רעדנער קונסט וואס וועט בלייבען אלס דער שעהנסטער מאנומענט פון קונסט אין אונזער מאמע לשון.

דער אידיש אמעריקאנער רעדנער, ענטהאלט א גרויסע הקדמה איבער די קונסט פון האלטען א רעדע ווי אויך פיעלע רעדעס צו האלטען ביי א ברית, א מזל־טוב, א פדיון הבן, א בר מצוה, א תנאים, א חתונה, זילבערנע און גאלדערנע האכצייטען, ביי א לויה, שטעלען א מצבה, חנוך הגדר א. ז. וו.

דער אידיש אמעריקאנער רעדנער, ענטהאלט אויך פרעכטיגע רעדעס פיר לאדזשען, פעראיינען, קלאבס, געבורטס־טאג פארטיעס, סיום התורה און ציוניזמוס, רעדעס פיר יוניאנס און העכסט בעלעהרענדע פאטריאטישע רעדעס פיר אללע אידישע ימים־טובים צו האלטען אין שוהל און אין האלל, ווי אויך א בוקעט הומאריסטישע רעדעס צום לאכען ביי געוויסע געלעגענהייטען.

דער אידיש אמעריקאנער רעדנער, איז רעדאקטירט פון פראפעסאר ג. זעליקאוויץ, (סמבטיון, ליטווישער פילאזאף) וועלכער האט אלס רעדאקטאר פון בוך, אליין אויך געשריבען צעהנדליגע רעדעס פיר יעדע געלעגענהייט.

ענגלישע רעדעס.

דער אידיש אמעריקאנער רעדנער האט אויך א ביילאגע פון פערשיעדענע ענגלישע רעדעס, פיר אמעריקאנאזירטע אידען וועלכע קענען שוין רעדען אין דער לאנד'ס שפראכע, דיעזע ענגלישע רעדעס זיינען גענומען פון די בעסטע או' גרעסטע אמעריקאנער רעדנער ביכער און בעארבייטעט נאכ'ן אידישען געשמאק.

בר־מצוה רעדעס.

א בעזונדער טהייל פון דעם **אידיש אמעריקאנער רעדנער,** איז געווידמעט פיר בר־מצוה רעדעס, וואס יעדע פון זייא איז א פערל, און געשריעבען פון דיא גרעסטע פאבליק און פעראנגען. די בר מצוה רעדעס זיינען אין 3 פערשיעדענע שפראכען אין אידיש ענגליש און העברעאיש.

פרייז פיר דעם אמעריקאנער רעדנער מיט דיא בר מצוה רעדעס 150

פרייז פיר די בר־מצוה רעדעס אליין, פאפיער באנד 35, קלאטה באנד, 50

צו בעקומען ביי אלע בוכהענדלער, ווי אויך ביי די פערלעגער,

היברו פאבלישינג קאמפאני.

82־85־87 קאנאל סטריט, נויארק.

מאסליאנסקי'ס דרשות

אין בוך־פארם

ווער האט דאס אמאל ניט געהאט דעם פערגניגען צו הערען דעם פאלקס־רעדנער מאסליאנסקי? מאסליאנסקי'ן הערען אלע. יעצט זיינען די בעסטע רעדעס פון דעם מטיף מאסליאנסקי ערשיענען אין בוך־פארם, דאס בוך וועט בעגעגענט ווערען מיט פרייד ביי די אלע וואס האבען געהערט אמאל מאסליאנסקי'ן.

שוין יאהרען לאנג אז מאסליאנסקי האלט זיינע פארטרעגע אלע פריי־טאג אויף דער נאכט אין דעם „עדיוקיישיאנאל אליענס" פאר הונדערטע צוהערערס.

מאסליאנסקי'ס רעדעס זיינען אימער א שטארקע פראפאגאנדא פאר העברעע אידעאלען, פאר א ריינעם אידישען לעבען, פאר אידישע איינינ־קייט און אידישער זעלבסטבעוואוסטזיין.

ניט אומזיסט איז מאסליאנסקי א ליעבלינגס־רעדנער ביים אידישען פובליקום.

מאסליאנסקי איז ניט קיין בעל־דרשן, נור א מטיף. א בעל־דרשן האט מעהר אין זינען צו פערענטפערען א קשיא אויף א שווער שטיקעל גמרא, און דער עיקר צו מוסר'ן דעם עולם פאר וואס ער איז ניט פרום גענוג. די פראגען פון אידישען לעבען, פון אידישען כלל, די פראגען פון דער צייט אינטערעסירען דעם בעל־דרשן גאר ניט, אדער זעהר ווענינ.

אנדערש איז דער מטיף. אויך ער „פערבראקט" אמאל זיינע רעדעס מיט א פסוק פון תנ"ך, מיט א שטיקעל גמרא, דאס איז אבער מייסטענס גענומען אלס איללוסטראציאן, אלס ביישפיעל פאר אן ערשיינונג פון היינ־טיגען לעבען.

מאסליאנסקי איז א מטיף און איהם הערען דעריבער מיט פערגניגען עלטערע אידען און אויך דער יונגערער דור, וואס פערשטעהט אידיש.

מאסליאנסקי'ס דרשות זיינען איינגעטהיילט אין 3 טהיילען: ערשטער און צווייטער טהייל ענטהאלטען רעדעס אויף שבתים און ימים־טובים אין אידיש, דער דריטער טהייל איז אין העבראיש און איז איין אבסטראקט פון א ים רעדעס וואס מאסליאנסקי האט געשאפען אין דער העבראישער ליטעראטור.

מאסליאנסקי'ס דרשות זיינען געבונדען אין צוויי פראכטפאלע בענדער.

פרייז 1.50, פארטא פריי.

צו בעקומען ביי אלע בוכהענדלער ווי אויך ביי די פערלעגער

HEBREW PUBLISHING COMPANY,

83-85-87 Canal Street, New York.

אלענדארפ'ס מעטהאדע,

פון אלכסנדר הארקאווי,

איז א ניצליכער בוך גרינדליך אויסצולערנען דיא ענגלישע שפראכע

א בוך פון 600 זייטען.

זיין ריכטיגער פרייז אין אללע שפראכען איז 3 דאלאר,

אין אידיש, פרייז איין $1.25

אלענדארפ'ס מעטהאדע איז אנערקענט אין דער גאנצער וועלט פיר דיא בעסטע, ווייל דיא פראקטיק האט בעוויזען, דאס זיא איז זעהר לייכט און גוט פיר יעדען וואס וויל זיך אויסלערנען דיא ענגלישע שפראך אהן א לעהרער.

אלענדארפ'ס מעטהאדע

איז אויף אזא ארט, דאס דיא שפראך איז איינגעטהיילט אין לעקציאנען, אין יעדער לעקציאן קומען פאר ווערטער, געשפרעך און גראמאטישע רעגעלן.

פאר דיא לעקציאנען קומט א בעזונדערע אבטהיילונג צו לערנען זיך לעזען און ספעלען, אום דיא ווערטער און גראמאטישע רעגעלן זאגען מעהר פערשטארקט ווערען; אין דיא געדאנקען, ווערען אם ענדע פון יעדער לעקציאן געגעבען שטיקער לעזע־שטאף צום איבערזעטצען. דיא זעטצע פון דיא שטיקער לעזע־שטאף, זיינען צוזאמענגעשטעלט פון דיא ווערטער, וואס זיינען פריהער פארגעקומען. דער לערלינג ועט זייא קענען איבערזעצען. יעדע שטיק לעזע־שטאף טראגט א נומער.

צום לעהר־בוך קומט א בעזונדער בוך, א שליסעל, וואס ענטהאלטעט דיא ריכטיגע איבערזעצונג פון יעדען זאץ. דיא איבערזעצונגען זיינען בעצייכענט מיט דיא זעלבע נומערן וויא דיא שטיקער לעזע־שטאף בייא דיא לעקציאנען. דער שילער קען אלזא מיט'ן שליסעל אבשטימען אויב זיין איבערזעצונג איז ריכטיג אדער ניט.

אלענדארפ'ס מעטהאדע איז איינגעטהיילט אין

78 לעקציאנען.

דיא אבטהיילונג צו לערנען זיך לעזען, איז זעהר פראקטיש. דיא רעגעלן ווערען ערקלערט איינפאך און דייטליך. אין דיא לעקציאנען ווערען געגעבען דיא אויס־שפראכע פון יעדען ענגליש ווארט מיט אידישע בוכשטאבען.

דאס בוך ענטהאלט איבער 600 זייטען, אין גרויסען פארמאט און עלעגאנט געבונדען.

פרייז איין $1.25

צו בעקומען בייא אלע בוכהענדלער, וויא אויך בייא

THE HEBREW PUBLISHING COMPANY,

83-85-87 Canal Street, New York.

300 פיידזשעס

וועלט בעריהמטע
אפעראס

300 פיידזשעס

בעשריעבען און ערקלעהרט
אין פליין אידיש
— פון —
ווילליאם עדלין.

דעם אינהאלט פון דעם דראמאטישען סוזשעט און דער כאראקטער פון דער מוזיק פון דיא בעסטע 25 איטאליענישע, פראנצויזישע און דייטשע אפעראס. סיי דער וואס געהט אין אפערא און סיי דער וואס האט ליעב לעזען וועגען דיא פראכטפאלע סוזשעטען פון דיא גרעסטע אפעראס קען אין דיעזען בוך געפינען פיעלעס וואס פערשאפט דעם העכסטען עסטהעטישען פערגעניגען.

קויפט דעם בוך איבער דיא שעהנסטע קונסט.

און זעהט וואס פאר א וועלט פון געניס עס איז דא פאר אלע מענשען פון אלע קלאסען. דער בוך דארף זיך געפינען ביי יעדען וואס האט ליעב צו לעזען די בעסטע ראמאנען, דראמאס און פאעזיע.

“מאצארט„
“בעטהאווען„
“וואגנער„
“ווערדי„
“מייערבעער„
“האלעווי„
“גונא„
“גאלדמארק„
“ראסיני„
“בעליני„
“דאניצעטי„
“פוטשיני„
“מאסקאני„
“לעאנקאוואלא„
“מאסענע„
“שטראוס„
“ביזע„
“דאן זשואן„
“פידעליא„
“טאנהייזער„
“לאהענגרין„
“פארסיפאל„

“טריסטאן און איזאלדע„
“אאידא„
“ריגאלעטא„
“טרובאדור„
“טראוויאטא„
“הוגענאטען„
“פראפעט„
“דיא יודין„
“פאוסט„
“מלכה שבא„
“בארבער פון סעוויל„
“פיוריטאני„
“לוציא„
“לא באהעם„
“מאדעם באטערפליי„
“קאוואלעריא„
“פאליאטשי„
“נאווארעז„
“סאלאמע„
“קארמען„

פרייז 35 סענט בראשירט און 50 סענט געבונדען

Hebrew Publishing Co.,
85 Canal Street, New York, City.

וויכטיג פיר רוסישע אימיגראנטען!

אלעקסאנדראוו'ס

ענגליש־רוסישער

ווערטער־בוך

וועלכער איז געדרוקט אין סט. פעטערסבורג (רוסלאנד) און איז אנערקענט אלס דער בעסטער און פאלשטענדיגסטער ענגליש־רוסישער ווערטער־בוך אין דער גאנצער וועלט.

אלעקסאנדראוו'ס ענגליש־רוסישער ווערטער־בוך:

וועלכער ענטהאלט אלע ענגלישע ווערטער נאך'ן איי־בי־סי מיט זייער אויסשפראכע און איבערזעצונגען אין רוסיש.

אלעקסאנדראוו'ס ענגליש־רוסישער ווערטער־בוך:

וועלכער ווערט פערקויפט יעהרליך אין די טויזענדער עקזעמפליארען אין אלע ענגליש־שפרעכענדע לענדער צום הויכען פרייז פון 5 דאלאר אן עקזעמפליאר.

אלעקסאנדראוו'ס ענגליש־רוסישער ווערטער־בוך:

וועלכער ענטהאלט 900 זייטען אין גרויס פארמאט איז יעצט דא אין אמעריקא איבערגעדרוקט געווארען און ארויסגעגעבען אין א פראכטפאלע אויסגאבע, ער איז שעהן געדרוקט און פיין געבונדען און ווערט פערקויפט ספעציעל ביליג.

פרייז 2 דאלאר, פארטא פריי.

צו בעקומען ביי אלע בוכהענדלער וויא אויך ביי דיא פערלעגער

Hebrew Publishing Company,

83-85-87 Canal Street, New York.

לעצטע שריפטען

— פון —

מענדעלי מוכר ספרים.

(ש. י. אבראמאוויץ)

דיא לעצטע שריפטען איז א זאַמלונג פון פערשיעדענע זשורנאַלען אונד צייטונגען וואו דער פאטער פון דער אידישער ליטעראטור ש. י. אבראַמאוויץ האט אין דער לעצטער צייט געשריבען.

יעדע פון די שריפטען איז א מייסטערהאַפטע קריטיק איבער דעם אידישען לעבען אונד ווירקען אין רוסלאנד, אונד אין דער זעלבער צייט איז עס פול מיט הומאר, וויטץ אונד שארפזינן אונד זעהר אינטערעסאנט אונד שפאַנענד צו לעזען.

אין איינע פון דיא שריפטען ווערט געשילדערט מיט דער קראפט פון מענדעלי'ס פעדער די לעצטע אידישע צרות אונד פאגראמען אין רוסלאַנד, אונד דיעזע שילדערונג אַליין איבערשטייגט אַללעס וואס ער האָט פאָרהער געשריבען, אפילו פון זיינע צוויי בעריהמטע ווערק ווי דיא „קליאטשע" אונד „פישקע דער קרומער" עס איז א קונסט ווערק אונד עס איז ווערטה צו לעזען אונד שטודירען.

פרייז 35 סענט (פארטא פרייא)

צו בעקומען ביי אַלע בוכהענדלער, ווי אויך ביי די פערלעגער

THE HEBREW PUBLISHING COMPANY,
83-85-87 Canal Street, New York.

— מעטהאדעס —

צו לערנען לעזען רעדען און שרייבען ענגליש:

אלענדארפ'ס מעטהאדע, פון אלכסנדר הארקאווי, א ניצליכער בוך זיך אויסצולערנען דיא ענגלישע שפראך אהן א לעהרער. „אלענדארפ'ס מעטהאדע" איז אויף אזא ארט דאס דיא שפראך איז איינגעטהיילט אין 78 לעקציאנען, אין יעדער לעקציאן קומען פאר ווערטער, געשפרעך און גראמאטישע רעגעלען. פאר דיא לעקציאנען קומט א בעזונדערע אבטהיילונג צו לערנען זיך לעזען און ספעלען, אום דיא ווערטער און גראמאטישע רעגעלען זאללען מעהר פערשטארקט ווערען אין דיא געדאנקען, ווערען אם ענדע פון יעדער לעקציאן געגעבען שטיקער לעזע־שטאף צום איבערזעצען. דיא זעטצע פון דיא שטיקער לעזע־שטאף זיינען צוזאמענגעשטעלט פון דיא ווערטער, וואס זענען פריהער פארגעקומען, און דער לערנינג ווערט זייא קענען לייכט איבערזעצען. יעדע שטיק לעזע־שטאף טראגט איין נומער. צום לעהר־בוך קומט א בעזונדער בוך, א שליסעל וואס ענטהאלט דיא ריכטיגע איבערזעטצונג פון יעדען זאטץ. דיא איבערזעטצונגען זיינען בעצייכענט מיט דיא זעלבע נומערן וויא דיא שטיקער לעזע־שטאף בייא דיא לעקציאנען. דער שילער קען אלזא מיט'ן שליסעל אבשטימען אויב זיין איבערזעטצונג איז ריכטיג אדער ניט. דאס בוך ענטהאלט 600 זייטען אין גרויסען פארמאט און עלעגאנט געבונדען 1.25

אמעריקאנישער לעהרער א פראקטישעס לעהר־ביכעל אין טאשען פארמאט פיר יעדען איינגעוואנדערטען אידען וואס וויל קענען ענגליש און ווערען בעקאנט מיט אמעריקא, פון אלכסנדר הארקאווי, פיין בראשירט 20

אמעריקאנישער לעהרער, דיטא, פיין געבונדען 25

הארקאווי'ס אוטשעבניק אנגליסקאווא יאזיקא, צו ערלערנען פון רוסיש דיא ענגלישע שפראך, פיין געבונדען 35

נגראק'ס אוטשעבניק צו ערלערנען פון רוסיש דיא ענגלישע שפראך 65

יודיש אמעריקאנישע שוהלע, פון אלכסנדר הארקאווי א פראקטישעס לעהר־בוך פיר אידען אין אמעריקא צום לערנען ענגליש, יודיש און רעכענען אין 3 אבטהיילונגען, ערשטער טהייל לערנט לעזען, רעדען און שרייבען ענגליש, צווייטער טהייל לערנט וויא צו שרייבען אידיש אהנע גרייזען. דריטער טהייל און דער וויכטיגסטער טהייל פון די יודיש אמעריקאנישע שוהלע איז רעכענען וועלכע אידען האבען ביז יעצט ניט געהאט, איהר בעגינט אין דעם אללע רעכענונגען מיט איבונגען פון צוזאמענציהען, ביז ברוכצאהלען, פראצענט און דיסקאונט, פיין געבונדען 25

ענגליש פוילישע מעטהאדע, פון נ. ק. זלאטניסקי, 35

נייעסטע ענגלישע מעטהאדע, בעארבייטעט נאך דר. אחנ'ס דאלמעטשער איז איינגעטהיילט אין 3 אבטהיילונגען, זיא פאנגט זיך אן פון איי, בי, סי אונד ענדיגט זיך מיט דער פאלקאמענער קענטניס פון דער ענגלישער שפראך און דערביי איז זיא אזוי קינסטליך צוזאמענגעשטעלט, דאס יעדער איינציגער קען גאנץ לייכט אין א קורצער צייט ערלערנען פאלקאמען דיא ענגלישע שפראך, וויא עס איז נויטהיג אין לעבען. פיין בראשירט 25

נייעסטע ענגלישע מעטהאדע, דיטא, פיין געבונדען 35

ענגלישער אלף בית, פון אלכסנדר הארקאווי, א ביכעל צום אויסלערנען זיך לעזען און שרייבען ענגליש 5

ענגליש אין אמעריקא, פון אלכסנדר הארקאווי, א בוך צו ערלערנען דיא ענגלישע שפראך אהן א לעהרער מיט א קליינעם אידיש־ענגלישען ווערטער־בוך, פיין בראשירט 25

ענגליש אין אמעריקא, דיטא, פיין געבונדען 85

ענגלישער לעהר־בוך, פון אלכסנדר הארקאווי, איז א פראקטישעס לעהר־בוך פיר יעדען איינגעוואנדערטען אידען, זיך לייכט אויסצולערנען לעזען, רעדען און שרייבען דיא ענגלישע שפראך פאלקאמען 15

ענגלישער לעהרער, א לעהר־בוך זיך אויסצולערנען ריכטיג לעזען און שרייבען ענגליש, אין פינף אבטהיילונגען. ערשטער טהייל לערענט דיא רעגלען פון לעזען, צווייטער טהייל ענטהאלט 2.500 ענגלישע ווערטער וועלכע זיינען איבערזעצט אין אידיש וויא דער ווארט לעזט זיך און דיא בעדייטונג פון ווארט, דריטער טהייל, פערשיעדענע פראזען און געשפרעכע, פערטער טהייל, ענגלישע געשריעבענע בוכשטאבען גרויסע און קליינע האנד זיך צו לערנען שרייבען ענגליש, פינפטער טהייל דיא ענגלישער גראמאטיק, דיא כללים פון דער ענגלישער שפראך וויא עס דארף ווערען געשפראכען און געשריבען, פון אלכסנדר הארקאווי, פיין בראשירט 80

ענגלישער לעהרער. דיטא, פיין געבונדען 40

קראנץ'ס ענגלישע מעטהאדע, צוזאמענגעשטעלט נאך די בעסטע שפראך־מעטהאדען און לעהר־ביכער אין 28 לעקציאנען, אז יעדער איינער זאל אין א קורצע צייט קענען אויסלערנען לעזע, שרייבען און ריידען ענגליש, פיין געבונדען 75

תורת לשון אנגלי, פון אלכסנדר הארקאווי, א ענגליש־העברעאישע מעטהאדע צו לערנען פון העברעאיש דיא ענגלישע שפראך 25

בריעפענשטעלערס

צו לערנען ענגלישע בריעף שרייבען.

הארקאווי'ס אמעריקאנישער בריעפענשטעלער אונד ספעלער. ענגליש און יודיש, ענטהאלט געשעפטס־בריעף, פאמיליען־בריעף, ליעבעס־בריעף, נאכפראגען, טעלעגראמען צו געבורטס־טעג און חתונות, אויך רעגעלען צום לעזען, און א בעזונדערע אבטהיילונג צו לערנען שרייבען. פיין בראשירט 30

הארקאווי'ס אמעריקאנישער בריעפענשטעלער אונד ספעלער. דיטא, פיין געבונדען 40

הארקאווי'ס נייער פאלשטענדיגער אמעריקאנער בריעפענשטעלער, ענגליש און יודיש, אין 4 טהיילען און 416 זייטען, ענטהאלט געשעפטס־בריעף, פאמיליען־בריעף, ליעבעס־בריעף, נאכפראגען, טעלעגראמען צו געבורטס־טעג און חתונות, ידיעות פון פאסט, אייזענבאהן און טעלעגראף, סטאטיסטיק און פערשיעדענע אנדערע וויכטיגע זאכען, אויך רעגעלן צו לעזען, און א בעזונדערע אבטהיילונג צו לערנען שרייבען, מיט א בויי־לאַגע **בּוּכהאלטונג פיר יודען** וויא צו פיהרען ביכער, שרייבען קאנטראקטען און אללע געשעפטליכע קארעספאנדענץ. דאס איז דיא נייעסטע ניצליכסטע ווערק פיר אללע אידען אין אמעריקא, וועלכע ווילען קענען ענגליש און שרייבען ענגלישע בריעף ריכטיג אהן פעהלערן דיעזער נייער פאלשטענדיגער „אמעריקאנישער בריעפענשטעלער" איז אויך א פראקטישע ענציקלאפעדיע וויל עס ענטהאלטעט אללע ארטיקלען וועלכע זיינען ניצליך אין טעגליכען לעבען, אללעס איז אין ענגליש מיט אידיש איבערזעצט. דיעזער נייער פאלשטענדיגער אמעריקאנישער בריעפענשטעלער איז זעהר שעהן געדרוקט אויף גוטעס פאפיער, גרויסער פארמאט און עלעגאנט געבונדען 1.00

וואַרן'ס פאלשטענדיגער ענגליש־יודישער בריעפענשטעלער. הערר וואַרן איז דער בעריהמטעסטער ענגלענדער אין דיא קונסט פון קאררעספאנדירען און זיין ענגלישער בריעפענשטעלער שטעהט אויף דיא העכסטע שטופע פון דער ענגלישער ליטעראטור, מיר האבען דעם זעלבען בריעפענשטעלער געלאזט איבערזעצען פון דיא בעסטע יודישע פעדערס, און ער ענטהאלט 250 ענגלישע בריעפע מיט יודישער איבערזעטצונג, פיין געבונדען 75